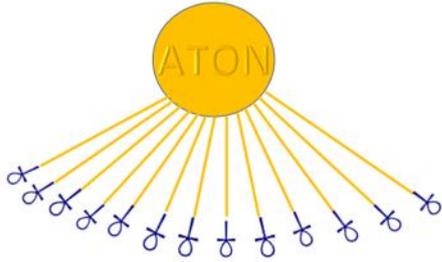

Erasmus+

Karpatské Centrum Woodcraftu

Príručka dobrých praktík

Spolufinancované Európskou úniou. Vyjadrené názory a postoje sú názormi a vyhláseniami autorov a nemusia nevyhnutne odrážať názory a stanoviská Európskej únie alebo Európskej výj'konnej agentúry pre vzdelávanie a kultúru (EACEA). Európska únia ani EACEA za ne nepreberajú žiadnu zodpovednosť.

Obsah

Dobré praktiky z Českej republiky	3
<i>Kresba uhl'om .....</i>	3
<i>Výroba vaječnej tempery .....</i>	4
<i>Stavba hmyzieho hotela .....</i>	5
<i>Linoryt .....</i>	7
<i>Vyprážený kapor .....</i>	8
<i>Plnené zemiakové knedle .....</i>	10
<i>Zber bylín .....</i>	12
<i>Šaláty s jedlými kvetmi .....</i>	13
<i>Šumivá limonáda z kvetov čiernej bazy .....</i>	13
<i>Bylinné oleje, octy a tinktúry .....</i>	13
<i>Koreniaca zmes .....</i>	13
<i>Púpavový sirup (univerzálny recept na všetky bylinkové sirupy) .....</i>	14
<i>Liečivé čaje .....</i>	15
<i>Naša skúsenosť .....</i>	15
Dobrá prax z Maďarska	16
<i>Vyrezávanie dreva .....</i>	16
<i>Vyrezávanie jednoduchého prsteňa .....</i>	17
<i>Klinové rezbárstvo .....</i>	17
<i>Výroba vtáčích búdok .....</i>	20
<i>Spôsob výroby hniezdných búdok .....</i>	20
<i>Druhy búdok .....</i>	21
<i>Postup výroby búdky .....</i>	25
<i>Umiestnenie hniezd .....</i>	26
<i>Údržba búdok .....</i>	27
<i>Vytvorenie búdky pre kuvika .....</i>	28
<i>Výroba bpúdky pre netopiere .....</i>	29
Varenie tradičných ľudových jedál v kotlíku	31
<i>Guláš .....</i>	31
<i>Príprava gulášu .....</i>	33
<i>Guláš z bravčového kolena .....</i>	34

<i>Príprava kuracieho paprikášu .....</i>	35
---	----

Osvedčené postupy z Rumunska .....

<i>Environmentálny program s názvom Mestská príroda pre človeka .....</i>	36
<i>Seminár " Malého záhradníka" .....</i>	41
<i>Popis hry .....</i>	42
<i>Remeselnícky seminár v keramickej dielni Sályi .....</i>	43

Dobré praktiky Slovensko .....

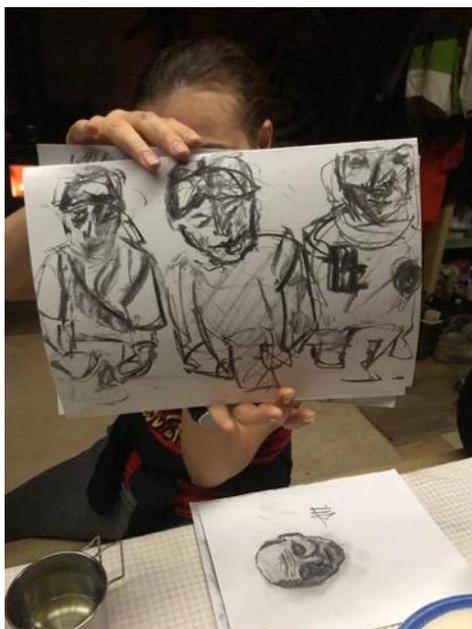
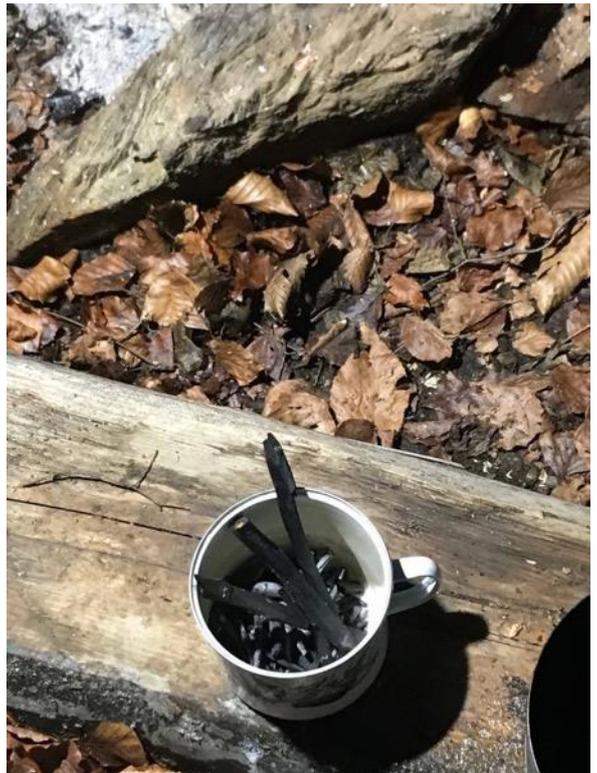
<i>Indiancraft .....</i>	45
<i>Indiánske koráľkovanie .....</i>	47
1) Tkanie	47
2) Našivanie	48
3) Rozety	51
<i>Woodcraft a Tramping .....</i>	52
<i>Časť A) Zakladatelia : Ernest Thompson Seton a woodcraft .....</i>	52
<i>Časť B) Zakladatelia : Lord Baden-Powell a skauting .....</i>	56
<i>Časť C) Tramping : Unikátne (ne)hnutie Československa .....</i>	56
Slovo "tramp"	57
Vznik a vývin	58
Dejiny	58
Charakteristika	59
Tramping ako spoločenský fenomén	60
<i>Divoké obdobie .....</i>	60
<i>Americký vplyv .....</i>	61
<i>Hon na trampov .....</i>	61
<i>Hudba proti útlaku .....</i>	61
<i>Lúče nádeje .....</i>	62
<i>Keď sa otvorila Amerika .....</i>	62
<i>Časť D) Dobrý príklad : Trampské vandre a potlach ...</i>	63
Trampský vander	63
Potlach	64

Partnerské organizácie projektu zozbierali osvedčené postupy z oblasti vzdelávania dospelých a inšpiratívne aktivity spojené s témami projektu. Všetko sú to praktické činnosti súvisiace s udržateľnosťou, životným prostredím, zmierňovaním klimatických zmien, kultúrnym dedičstvom, umením a kreativitou. Počas projektu účastníci zažili tieto aktivity v partnerskej krajine a testovali niektoré z týchto aktivít vo svojich vlastných krajinách, aby zlepšili svoju prácu. Dúfame, že ďalšie zainteresované organizácie môžu túto zbierku skutočne dobre využiť pre našu spoločnú budúcnosť.

Dobré praktiky z Českej republiky

Kresba uhl'om

Kresba uhlíkom je jednou z najstarších techník kreslenia. Uhl'om kreslili všetci od prvých prehistorických umelcov až po najznámejších veľikánov svetového maliarstva ako Rembrandt či Picasso. Uhoľ na kresbu vzniká zuhoľnatením dreva v dôsledku nedostatku vzduchu pri jeho horení. Uhlie sa potom upravuje podľa potreby, napr. napustením rastlinného oleja. Na výrobu dreveného uhlia si musíme vopred nazbierať drevo listnatých stromov – lipy, vrb, jelše. Tyčinky s priemerom 1-1,5 cm necháme na noc-dve namočené vo vode, aby sa dala lepšie odrezať kôra. Po olúpaní kôry tyčinky uložíme do kovovej nádoby s vrchnákom, kde do vrchnáka urobíme malý otvor, ktorým budú unikať plyny a para. Nádobu s vetvičkami vo vnútri postavte na oheň, tesne predtým, ako na ňom upečiete burritos. Asi po 20 minútach odstavte nádobu z ohňa. Čas vypaľovania sa môže líšiť v závislosti od hrúbky vetvičiek a

druhu dreva. Po vychladnutí môžeme uhlíkmi hneď kresliť a okrem tvaru sa kvalitou nelíši od kupovaných.

Potrebné veci: vetvičky s priemerom 1-1,5 cm, nožík, kovová nádoba s vrchnákom a niečo na vytvorenie dierky do vrchnáka.
Trvanie: cca. 1 hodina

Výroba vaječnej tempery

Je doložené, že už v starovekom Egypte používali na maľovanie múmií vaječnú temperu. Od staroveku sa tento druh tempery používal takmer nepretržite, no až v období stredoveku zaujal skutočne významné miesto. Maliari touto temperou ozdobovali knihy a tabuľové maľby, napr. ikony. V 15. storočí však nastala s objavom olejomaľby zmena a táto technika sa z maliarskych dielní postupne vytrácala. Na prípravu tejto tempery ale stačí naozaj málo. Ako pigment nám môže poslúžiť hlina, uhlie, sadze z komína, popol, drvená tehla, drvený kriedový kaolín, ktorý rozdrvíme a presypeme cez sitko jednotlivo do malých misiek. Opatrne k nim po lyžičkách pridávame vodu, kým pigment nemá kašovitú konzistenciu. V samostatnej miske oddeľte žltok od bielka a do žltka pridajte niekoľko lyžičiek vody. Žltok slúži ako spojivo, aby sa potom farba z papiera či plátna neodlupovala. Namiesto žltka môžeme použiť aj ľanový alebo pomarančový olej, ktorý slúži ako konzervant, ale nie je nutný. Vaječný žltok zmiešame s pigmentovou zmesou 1:1, ak je zmes príliš hustá, zriedime ju vodou alebo žltkom a ak je príliš riedka, pridáme pigment. Ak je konzistencia správna, môžeme hneď začať maľovať!

Potreby: uhlie, popol, tehly, hlina, misky, sitko, vajíčka, obrus, mliece kamene, voda, kefy

Trvanie: cca. 1 hodina

Po občerstvení, ku ktorému môžete použiť napríklad čerstvé prírodné smoothie, ktoré je popísané v jednoduchovom programe nižšie, sa môžete pustiť do prípravy na večerné aktivity.

Stavba hmyzieho hotela

Súčasný spôsob hospodárenia, najmä používanie vysokých dávok pesticídov pri pestovaní repky, má za následok obrovský úbytok hmyzu v našej prírode. Navyše, vďaka rozsiahlym lánom polí bez remíz a hraníc nemá hmyz dostatok prirodzených biotopov.

Preto je dobré v záhrade pripraviť vhodné stanovišťa pre pomocníkov z ríše hmyzu. Hmyzí hotel určite ocenia opelovače (včely samotárky), ale aj dravý hmyz, ktorý sa živí voškami (zlatovky,

lienky a ich larvy, larvy svetlušiek, lipne, svetlušky a pod.) alebo vajíčka slimákov (pavúky, pavúky, ďatle). Môžete si kúpiť hotový alebo sa pokúsiť do dreveného rámu sami poukladať rôzne priehlbiny, slamky, dierované tehly, suché lístie, drevo a pod.

Včely medonosné s obľubou prilietavajú do týchto domčekov, kde najskôr do dlhých štrbín ukladajú zmes peľu a nektáru, na ktorý nakladú jedno vajce. Nakoniec komôrku uzavrú buď kúskami hliny (stena „zamuruje“ otvor), alebo zošitými kúskami mäkkých lístkov (čalúnenie „očalúni“ otvor). Po celej dĺžke (hĺbke) trhliny teda môže byť niekoľko komôr za sebou. Medzi každou komorou s vajítkom je opäť prepážka z hliny alebo lístia. Keď včely ukončia svoj vývoj, postupne sa prepracúvajú von. Tá, ktorá bola nasadená ako

posledná, sa ukáže ako prvá.

Zaujímavé vyskúšať:

Ak máte doma k dispozícii kus priehľadnej hadičky s vnútorným priemerom 8 mm alebo plastovú hadičku, môžete vyvrtáť väčší otvor a vložiť do neho túto priehľadnú výplň. Ak sa včele zapáči práve táto komôrka, môžete z času na čas sledovať vývoj lariev od vajíčka po dospelého jedinca.

Vo vašej záhrade tak prebehne prirodzená biologická kontrola škodcov rastlín a včely samotárky sa dobre postarajú o opelenie ovocných stromov a kríkov.

Včely medonosné, ktoré chováme na výrobu medu, najradšej lietajú zbierať peľ a nektár do repkových polí alebo na rozkvitnuté lipy, pretože je to veľký a spoľahlivý zdroj potravy pre celé včelstvo. Tieto samotárske včely by sme mali v našich záhradách privítať, pretože pracujú samostatne a ovocné stromy sú bližšie..

Život včiel samotárok si môžete pozrieť na stránke Petry Štěpánkovej: <http://petrastepankova.cz/>. Podarilo sa jej natočiť niekoľko veľmi zaujímavých krátkych videí zo života rohatých murárov, ktorí sa usadili na ich balkóne.

Prehľad ďalších druhov hmyzu, ktoré sa môžu ubytovať v hmyzom hoteli si môžete pozrieť na plagáte tu: www.MB-eko.cz/zahradarepkove-polia alebo na kvitnúcich lipách, pretože je veľkým a spoľahlivým zdrojom potravy pre celé včelstvo.

Vhodné obdobie: jar - jeseň
Počet osôb: Max do 10 osôb
Vhodné prostredie: Vo vnútri aj vonku – stoly a stoličky
Typ činnosti: Polytechnika
Potrebný čas: 1 – 1,5 hodiny
Nástroje a materiál:
Duté stonky niektorých rastlín (okrasovník čínsky, chrpa, trstina alebo bazové konáriky s mäkkou dužinou (včely tu hrabú, ale je to pre ne prácnejšie)
Záhradné nožnice
Rolky od toaletného papiera
Prázdne plechovky (napríklad od broskyňového kompótu)
Sadra a voda + nádoba a palica, aby sa to premiešalo
Markery

Linoryt

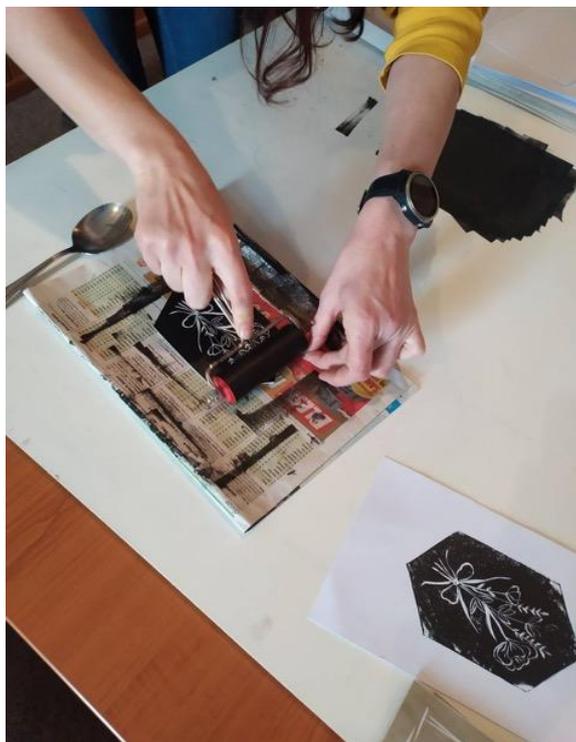
Linoryt je pomerne nová grafická technika tlače z výšky. Táto technika sa používa na výrobu plagátov, umeleckých potlačí alebo potlačí na textil.

Linoryt bol prvýkrát použitý v priemysle na tlač vzorov tapiet. Prvýkrát ho použili členovia skupiny Die Brücke v rokoch 1905–1913 na tvorbu voľnej grafiky. Vtedy lino nebolo PVC, ktoré poznáme dnes, ale zmes korku a ľanovej fermáže. Veľmi obľúbená je viacfarebná verzia tejto techniky, kde môžeme použiť jednu alebo viac matric. Pri použití len jednej matrice docielime farebný lis technikou redukcie, teda postupne odtrhávame a tlačíme každú farbu zvlášť.

Na prípravu výroby touto technikou potrebujete staré lino (PVC), ceruzky na prekreslenie motívu, špeciálne a linorytové stierky. Materiál vhodný na potlač je papier alebo akýkoľvek kus látky, napríklad staré oblečenie, ktoré treba oživiť. Tento blok trvá približne tri hodiny, za ten čas by ste mali byť schopní vygravírovať matricu s motívom, ako aj vytlačiť a nažehliť potlač na látku.

V prvom rade si treba vymyslieť a navrhnuť motív, ktorý potom prekreslíte na lino a následne vygravírujete. Pri gravírovaní používame rydlá rôznych veľkostí a pri manipulácii s nimi je potrebná opatrnosť, keďže rydlá sú ostré, preto nikdy neryjte proti vlastnej ruke. Potom sa farba látky prenesie pomocou valčeka na matricu, ktorú ste vryli. Matrica sa položí na materiál, na ktorý sa bude tlačiť, a vlastnou váhou sa vtlačí do látky alebo papiera, prípadne môžeme použiť kost' spojiva, ktorá pomôže farbe priľnúť. Po zaschnutí farby motív prežehlite z rubovej strany a potlač zafixujete.

Táto technika nie je manuálne ani časovo náročná, preto je vhodná pre každého kreatívneho nadšenca. Na záver si z tohto bloku odnesiete produkt, ktorý vám bude slúžiť aj naďalej a zároveň sa budete môcť pochváliť vlastnou originálnou potlačou.

Potreby: staré lino, tričká alebo pláténé tašky, papier, olejová farba, farba na textil, žehlička, valček na linoryt, linorytové špajle, ceruzky, pravítko, rezačka, prípadne kniharska kost'

Vyprážený kapor

Paralelne s touto činnosťou môžeme po jedenástej začať pripravovať obed. Potrebujete nazbierať palivové drevo, pripraviť ohnisko a založiť oheň. To by mal urobiť niektorý z organizátorov, no samozrejme môže byť tým poverený aj schopný účastník. Ak niekto z účastníkov nevie rozložiť oheň v prírode a postarať sa oň, dá sa mu to vysvetliť a predviesť na kurze. Všetci účastníci môžu ísť napríklad cez prestávku zbierať drevo, nahromadí sa tak dostatok dreva a nebude potrebné preň chodiť ďalej. Zvoleným obedom je kapor.

Oheň zakladáme na rovnom, prehľadnom mieste tak, aby v jeho blízkosti alebo nad ním neboli zdroje, ktoré by sa mohli ľahko vznietiť. Z tohto dôvodu napríklad nerobíme oheň v lese alebo v suchej tráve. Prípravu ohniska začíname hrabaním vrchnej vrstvy zeminy od lístia a trávy, prípadne vykopaním nízkej jamy v hline. Okraj ohniska obložíme kameňmi, ktoré zabránia šíreniu plameňov mimo neho. Kamene nezberáme z potoka, lebo by ich para roztrhala, ale suché z lúky. Na rozkladanie ohňa už tradične používame breзовú kôru, ktorá aj za mokra funguje ako výborný podpaľovač. Na ňu ukladáme najprv malé vetvičky ihličnanov, takzvané kliešte (hrkálka, trepačka, šaša) a potom tenké vetvičky suchého dreva. Rukou ich môžeme vtlčiť do plameňa, aby začal horieť ich najväčší objem. Ak sa to podarí, pridávame už stredné

tyčinky. Po nich môžu prísť na

rad veľké či mokré. Je výhodné si na začiatok založiť čo najväčší oheň, vzniknú tak uhlíky, ktoré udržia teplo a bude sa nám ľahšie udržiavať tento oheň aj taký mierny.

Časová náročnosť - závisí od skúseností účastníkov, ale min. 2 hodiny

Cieľová skupina: 15+, ak im nevadí pohľad na mŕtve zviera a krv

Toto jedlo je klasickým chodom na českých štedrovečerných stoloch, aj keď je veľa ľudí, ktorí vymenia kapra za klasický rezeň. Táto ryba sa u nás vyskytuje už od stredoveku, a to najmä kvôli rybníkárskej tradícii v južných Čechách a kresťanstvu (ryba sa počas pôstu nepovažuje za mäso). Tradičnejší je recept na čierneho kapra, pri ktorom sa ryba podáva v hustej sladkej omáčke s knedľou. Vyprážanie v trojobale na Vianoce sa u nás objavilo prvýkrát až niekedy v 20. storočí.

Ingrediencie:

Zabitý kapor vypitvaný, varené zemiaky, kyslá smotana, majonéza, nakladaný kôpor, červená cibuľa, biela cibuľa, petržlen, soľ, korenie, strúhanka, hladká múka, krájané mandle, vajičko, kôprový olej, citróny, slnečnicový olej

Nástroje:

Nože, vykostovacie nože, drevené lyžice, doska na krájanie, lyžice, cedník, misky, kotlík, drevo, grilovacie kliešte, dávkovač oleja

Pri našom varení sme sa snažili zachovať základné prvky a zároveň doň pridať niečo nové, aby sme si ukázali, že klasika sa dá robiť aj inak. Ryby z neďalekej farmy boli zabité a vykostené deň predtým. Na mieste sme ich očistili a nakrájali. Očistené filety okorenili a obalili v tradičnom českom múčno-vaječno-strúhankovom obale. V našom trojbalení sme do strúhanky pridali mandľové lupienky a tymián, aby to bolo chrumkavé a voňavé. Každý robí tradičný zemiakový šalát trochu inak a my sme chceli pripraviť aj alternatívnu, zdravšiu verziu. Šalát sme preto odľahčili kyslou smotanou a nakladaným kôprom. Na tanieri sme šalát dozdobili nadrobno nakrájanou červenou cibuľkou a petržlenovou vňaťou a pokvapkali kôprovým olejom. V kotlíku na ohni, vo vysokej vrstve oleja, sme si opiekli filety z kapra do zlatista.

Výsledok bol výborný, jedlo nám všetkým veľmi chutilo.

Pochvaľovali si ho aj tí, ktorí kapra bežne nejedia. Vegetariáni mali na obed len šalát, ktorý im tiež veľmi chutil. Možným zaujímavým rozšírením tohto programu by bolo využitie celých rýb, ktoré by si účastníci mohli sami pripraviť a vypitvať, alebo sa aspoň naučiť to robiť.

Plnené zemiakové knedle

Knedlíčky ako také vznikli niekedy v stredoveku, no vyzerali zďaleka tak, ako ich poznáme dnes. Často sa k nim pridávali rozdrobené kúsky chleba alebo ryže. V 19. storočí ich naši rakúski susedia preniesli do najrafinovanejšej podoby svojou viedenskou knedľou, v ktorej nechýbajú bylinky ani kúsky opraženej slaniny.

Tu v Čechách sme mali zemiakov od objavenia Ameriky dostatok a naše gazdinky z nich vymýšľali všelijaké jedlá a tiež všelijaké knedlíčky. Či už to boli šulánky (často podávané ako hlavné jedlo, posypané makom, cukrom a maslom, podobne ako talianske halušky) alebo prílokové zemiakové knedlíčky, vždy to dobre dopadlo a my Česi knedlíčky zbožňujeme.

minút, podľa druhu a veľkosti zemiakov.

Medzitým si pripravte plnky. Údené mäso nakrájame na malé kocky a vložíme na panvicu s trochou vody a pomaly zohrievame. Mäso tak pustí tuk a opečie sa vo vlastnej šťave. Cibuľu nakrájame nadrobno a opečené mäso vyberieme z panvice. Výpek z mäsa zohrejeme, pridáme trochu masla a vyspeme cibuľu, ktorá by sa mala začať opekať. Jemne osolíme, pocukrujeme a opečte dozlatista, potom odstavte.

Čas: 40 min + 50 min varenie a chladenie zemiakov

Cieľová skupina: 10+

Toto jedlo v sebe spája množstvo surovín, ktoré sú nám Čechom blízke, ako zemiaky, bravčové mäso, cibuľa, sezónne ovocie, džem atď. Plnené zemiakové knedle

Metóda:

Uvaríte v hrnci jemne osolenú vodu. Odvážte, umyte zemiaky, vložte ich do pripraveného hrnca. Varíme do mäkka, asi 15

Ingrediencie na cca 25 knedlí:

cesto: 1 kg zemiakov

☑ 2 vajcia

☑ 300 g hrubej/polohrubej múky

☑ soľ

Plnky + posýpky

☑ 500 g slaniny/údená

☑ bravčová masť

☑ kyslá smotana

☑ zívla

☑ maslo

☑ strúhanka

☑ kryštálový cukor

☑ práškový cukor

☑ pažitka

☑ cibuľa

☑ sezónne ovocie ako marhule, jahody...

Ak sú zemiaky po prepichnutí vidličkou mäkké, scedíme ich a uvarené zemiaky nastrúhame na strúhadle najemno. Necháme vychladnúť a potom zmiešame s múkou a vajcami. Vypracujeme hladké kompaktné cesto.

Na varenie knedlíkov uvaríme hrniec vody a podľa chuti dosolíme, aby cesto malo chuť. Stôl bohato pomúčime a cesto naň vyklopíme. Vytvarujeme do rovnomerného valca, prípadne viacerých rovnako veľkých valcov, ak robíme väčšie množstvo cesta. Roládu nakrájame na cca. 14 kusov s nožom.

Každý kúsok stlačíme nabok a do stredu dáme lyžičku nami preferovanej plnky. Ruky pomúčime a plnku uzavrieme do cesta. Hotové knedlíky hádzame po malých dávkach do vriacej osolenej vody. Varíme asi 7-12 minút, podľa veľkosti knedlíkov.

Podávame na sladko s rozpusteným maslom, práškovým cukrom, opečenou strúhankou, alebo na slano s opraženou cibulkou, pažitkou a kyslou smotanou.

Výhodou tohto jedla je, že pri jeho príprave umožňuje zapojenie veľkého počtu účastníkov podľa ich schopností. Zároveň je praktické, že ide o jedlo, ktoré sa dá jednoducho pripraviť v mäsovej alebo bezmäsitej forme, podľa toho, akých účastníkov očakávate. Po obede, účastníci si oddýchnu pri prezentácii o bylinkách a ich využití v liečiteľstve a gastronómii. Nasleduje príprava samotného bylinkového smoothie. Počet osôb: Max do 10 osôb

SYROVÁ NÁTERKA

Nástroje a materiál:

- ☒ misky,
- ☒ nože,
- ☒ dosky na krájanie

Suroviny:

- ☒ Tvaroh, nátierkové maslo Sol'
- ☒ Tvrdý syr
- ☒ čerstvé bylinky – pažítka, petržlen, bazalka, fenikel a pod. a jedlé kvety na ozdobu
- ☒ Celozrnný chlieb alebo (kysnutý) chlieb

Základ z nátierkového masla a tvarohu vymiešame a pridáme nasekané bylinky. Vhodná je pažítka, petržlenová vňať, bazalka, pažítka, strúčiky cesnaku a podobne. Podľa chuti môžeme pridať aj trochu strúhaného syra alebo soli. Nátierku natrieme na kváskový chlieb alebo celozrnný chlieb a ozdobíme jedlými kvetmi.

Zber bylín

Bylinky začíname zbierať v marci a apríli a môžeme ich zbierať až do prvých mrazov.

Vždy, keď zbierame bylinky vo voľnej prírode, musíme si byť istí, že ide o čisté prostredie, kde neboli použité žiadne chemické postreky, nejazdili autá, nechodili psy). Bylinky zbierame opatrne, aby sme nepoškodili celú rastlinu (nevyťahujeme ju za korene) a odoberáme množstvo, ktoré naozaj použijeme. Bylinky sú dar a treba s nimi zaobchádzať s rešpektom a pokorou.

Techniky zberu sú rôzne, podľa toho, ktorú časť rastliny potrebujeme. Korene (napríklad skorocel alebo chren, chren a pod.) sa zvyčajne zbierajú skoro na jar pred vypučaním listov alebo pred zimou, keď sú listy už zatiahnuté. Na jar zbierame kvety bylín a stromov (lipy, bazy čiernej). Neskôr sa zbierajú celé kvitnúce stonky. Na jeseň zbierame aj liečivé plody. Menšie kvety rozložte na sitá alebo utierky. Levanduľu, materinu dúšku, šalviu, palinu a iné kvitnúce bylinky odstrihneme celé nožnicami. Celé nite zavesíme hore nohami. Nite zavesíme obrátene do zväzkov a necháme dobre vyschnúť.

Bylinky skladujeme v plátenných vreciach. Nastrúhajte a pomelte až tesne pred použitím. Dobře usušené bylinky nám vydržia 1 rok. Pravidelne ich kontrolujeme, či sa do nich nedostali mole.

Bylinky môžeme použiť čerstvé buď na priamu konzumáciu, na ochutenie vody plátkami citróna (mäta, medovka, slez, nechtík, tymian...) alebo do syrových a iných nátierok a šalátov.

Z bylín sa pripravujú čaje, nálevy, odvary, oleje, octy či tinktúry. Možno ich použiť v kozmetike, ako aj ako zložky masť a krémov. Ich využitie je naozaj široké.

Šaláty s jedlými kvetmi

Kvety denivky sú jedlé a veľmi dobré, ozdobte nimi napríklad klasický šopský šalát.

Mrkvový šalát s jablkami zdobený marshmallow a melisou.

Fialový maurský slez, pomarančový nechtík, žlté kvety feniklu a modré kvety boráku úžasne ozdobia jednoduchý uhorkový šalát.

Žerucha je jedlá celá – stonky, listy, kvety aj semená. Jej horká chuť pripomína reďkovky a chren. Môžete jesť aj kvety begónie (sú kyslejšie ako šťavel) (viac pozri napr. Kvetinová kuchárka - Jana Vlková)

Šumivá limonáda z kvetov čiernej bazy

Asi 2 litre vody prevaríme s 0,5 kg cukru a necháme vychladnúť. Do veľkej fľaše od uhoriek vložte aspoň 15 kvetov bez stoniek (alebo aj 30 kusov). Pridáme 2 nakrájané citróny a fľašu naplníme prevarenou, vychladnutou sladkou vodou. Necháme 1 týždeň stáť na slnku previazané utierkou. Potom scedíte, uložte do chladničky a čoskoro použite.

Ďalšie tipy:

Bylinné oleje, octy a tinktúry

Vyrába sa macerovaním vybraných bylín v panenskom olivovom alebo slnečnicovom oleji (alebo jablčnom octe) minimálne štrnásť dní v uzavretej fľaši na slnku. Potom macerát precedíme a uložíme do chladničky. Rovnakým spôsobom sa môže pripraviť tinktúra. V liehu sa potom macerujú bylinky (napríklad potočnica či šiška – Echinacea, ktoré majú dezinfekčné účinky).

Koreniaca zmes

Z rozdrvených sušených bylín pripravíme koreniacu zmes na varenie a pečenie (na sekanie môžeme použiť aj kuchynský robot). Môže obsahovať: ľubovník, zeler a petržlen, fenikel, tymian, šalviu, bazalku, šalviu, majorán, ale aj trochu slezu a nechtíka, ktoré dodávajú zmesi zaujímavú farbu. Je naozaj výborným dochucovadlom polievok, mäsových zmesí, prívarkov, ale aj vegetariánskych jedál a strukovín.

Nástroje a materiály:

- ☑ Veľká fľaša na uhorky (4l)
- ☑ Sito, cedník
- Suroviny:
- ☑ 0,5 kg cukru
- ☑ 2 citróny
- ☑ Bazové kvety (zbierajte ich v plnom kvete za slnečného počasia, ale nie tie, ktoré odkvitli!)

Púpavový sirup (univerzálny recept na všetky bylinkové sirupy)

Vyberieme asi 2 litre hlavičiek púpavy. Trháme, keď je sucho a slnečno, nie večer, keď sa zatvárajú. Prevaríme dva litre vody a rozpustíme v nej 40 g kyseliny citrónovej. Potom kvety púpavy zalejeme vychladnutou vodou. Pridajte dva dobre umyté a nakrájané bio citróny vrátane kôry. Nechajte cez noc namočiť. Po 24 hodinách precedte cez čistú a suchú plienku alebo plátno (pri praní by sme nemali používať aviváž) a vyžmýkať. Nalejte do päťlitrového hrnca a pridajte 2 kg cukru. Zahrejte na 80 °C a potom udržiavajte teplotu 20 minút. Nakoniec sirup nalejeme do vyparených fliaš so skrutkovacím uzáverom a otočíme hore dnom alebo položíme. Sirup nám vydrží až do budúcej jari. Je výborný na trávenie a podporu pečene a je aj veľmi dobrý. Pre zaujímavejšiu vôňu možno 0,5 l púpavy nahradiť 0,5 l sušeného lipového kvetu alebo pridať žihľavu a brečtan. Dobrú chuť!

Príklady použitia bylín

- na kašeľ použite skorocel, yzop, šalviu, materinu dúšku a slez maurský, aby ste pomohli vyčistiť hlien
- opäť bez a na prechladnutie najlepšie funguje lipa
- pre dobré trávenie je vhodná zmes šalvie, mäty a harmančeka
- medovka, ľubovník a levanduľa s ružou pre relax a dobrý spánok

Liečivé čaje

Bylinky je možné zbierať v sezóne čerstvé alebo sušiť na zimu. Môžeme skúšať rôzne kombinácie, napríklad ako chutia alebo aké liečivé účinky bylinky majú. Na bežné pitie sú vhodné rôzne kombinácie mäty, medovky, rebríka, materinej dúšky, harmančeka, lipy a bazy. Nepijeme však dlhodobo žiadny bylinkový čaj a striedame rôzne druhy bylín.

Naša skúsenosť

S bylinkami sme s klientmi pracovali veľmi často, takmer pri každej návšteve. Zber toho, čo práve kvitne, je pre klientov prirodzeným spôsobom tréningu hrubej a jemnej motoriky, pomáha im získať predstavu o tom, aké je ročné obdobie. Navyše príprava akéhokoľvek jedla je tá najlepšia motivácia.

Program končí týmto workshopom v popoludňajších hodinách. Ak by bola krátka, môžete pridať napríklad prechádzku po okolí za účelom identifikácie nájdených bylín a stromov alebo ľubovoľný program z vyššie spomínaného dvojdnového programu.

Dobré praktiky z Maďarska

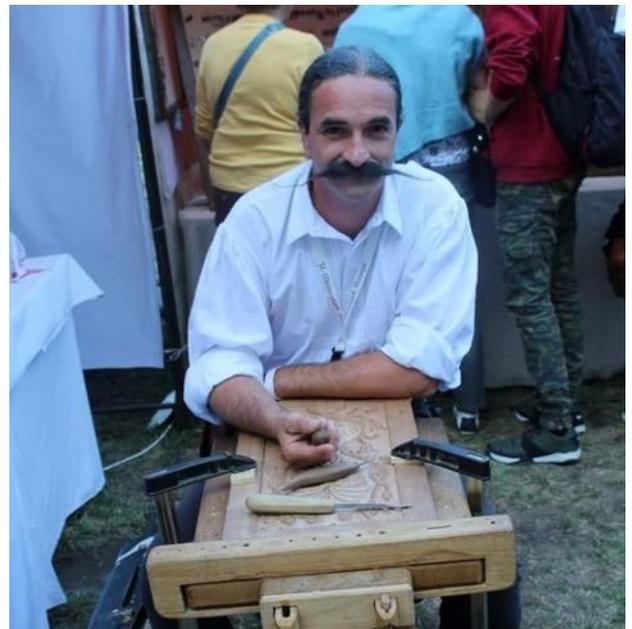
Vyrezávanie dreva

Drevorezba je prastará tvorivá činnosť, výrazne zlepšuje kreativitu, priestorové videnie a zmysel pre krásu. Pomocou nej sa môžeme naučiť kresliť a lepšie spoznať drevo ako živý materiál, jeho využiteľné možnosti.

Rezbár musí rozumieť používaniu nástrojov, ich údržbe a hlavne ich brúseniu. Drevorezba je kreatívna práca, ktorá vytvára pokoj a harmóniu, napĺňa účastníkov cvičení, inšpiruje a motivuje človeka, ktorý to potom chce robiť vždy.

Pre začiatočníkov sa na začatie prvých cvičení a pokusov vždy odporúčajú stromy s mäkkou a homogénnou štruktúrou. Surové drevo sa vyrezáva oveľa ľahšie ako suché drevo, no naozaj krásne a odolné kúsky sa dajú vyrobiť len z viacročného, odborne skladovaného a najlepšie prirodzene vysušeného dreva. Čo vyschne po vyrezaní sa obvyčajne zdeformuje a praskne.

Najvhodnejšie drevené materiály sú lipa a jelša. Ich mäkká, homogénna štruktúra vlákna a vysoký obsah vosku zaručujú príjemné vyrezávanie. Čerešňa a orech sú pre svoju farbu a pekne kreslenú kresbu veľmi obľúbenými drevenými materiálmi. Javorové drevo a slivkové drevo majú všestranné využitie. Na drevorezby sa najlepšie hodí hruškové drevo, ktoré je tvrdšie ako predchádzajúce. Ak sa vám podarí zohnať drevo tuje, pútavá farba sama o sebe môže poskytnúť zážitok a stať sa skutočným zázrakom v našich rukách.

Vo Woodcraft Centre Košariská nie je nič samozrejmejšie ako využitie tohto lokálne dostupného neobmedzeného prírodného materiálu pri výrobe úžitkových a dekoratívnych predmetov počas jednotlivých sedení.

V nasledujúcom texte uvádzame dve jednoduché úvodné cvičenia, ktoré môžu účastníkom sedení poskytnúť rýchly pocit úspechu a inšpirovať ich ďalej v oblasti spoznávania rezbárstva.

Na začiatku sedenia upozorňujeme na skutočnosť, že nástroje sú ostré a môžu spôsobiť úrazy, preto treba cviky vykonávať s mimoriadnou opatrnosťou, aby každý odchádzal aspoň s toľkými prstami, s koľkými prišiel. A majte nablízku lekárničku.

Vyrezávanie jednoduchého prsteňa

Súčasťou tohto cvičenia je úvod do používania nástrojov a na druhej strane jeho využívanie na získanie prvých skúseností. Na prípravu zozbierajte čerstvé bazové konáre, hrubé asi 3 – 4 cm, a pílkou alebo rezacím kotúčom ich nakrájajte na 1 – 2 cm široké kotúče.

Každý účastník si vyberie kotúč, ktorý sa mu páči, a nožom začneme vyrezávať stred, kým nie je úplne prepichnutý. Potom dieru krúživými pohybmi rozširujeme, až kým ju pohodlne nenatiahneme na prst. Kôra sa dá aj olúpať a zbavený povrch sa dá urobiť jedinečným pomocou jednoduchých vzorov. (oblúky, vlny, nápisy...) Dobré, to bolo naozaj jednoduché, však?

Klinové rezbárstvo

Touto technikou sa nám otvára nový svet, iný level, pestrejším sa stáva aj používanie nástrojov, aj keď začiatočníkom sa odporúča používanie základných nožov.

Klinové vyrezávanie si vyžaduje techniku rezania, čo znamená, že nôž nestačí len stlačiť, ale ostrie noža sa musí aj pomaly posúvať, aby sa prerezali vlákna dreva. Nie je potrebné zvyrazňovať vzorky v jednom kroku. Hobliny môžeme odoberať aj po menších kúskoch, kým nevznikne vzor.

Začneme výberom nožov. Poďme si ich vyskúšať! Úchop noža je pre nás dôležitý, keďže ho v budúcnosti využijeme na vyvíjanie sily. Dizajn čepele noža ovplyvňuje tvar ľahko vyrezávaného vzoru. Špicatý vzor nemôžeme zvyrazniť tupším nožom. Nôž so širokou čepeľou nemôžeme držať v oblúku s malým

zakriveným vzorom. V praxi existuje veľa rôznych typov nožov, takže takmer len základné nože si môžeme ihneď kúpiť v obchode. Špeciálne tvarované nože potrebné pre jednotlivé vzorky je potrebné objednať, vyrobiť, prípadne vyrobiť u nás. V minulosti pastieri v Karpatoch a Alpách vytvárali nádherné výtvary s nožom, takže si myslím, že s niekoľkými základnými nožmi dokážeme vytvoriť nespočetné množstvo krásnych dizajnov a výtvorov..

Nôž držíme, ako keby sme šúpali zemiaky. Palec zostáva voľný. Palcom podopierame, silou úchopu palca ťaháme a zápästím vedieme nôž v dreve. Ak nemáte skúsenosti s rezbárstvom, odporúča sa upevniť obrobok na stôl. Ak ho vezmete do ruky, odporúča sa na začiatku držať obrobok v rukaviciach odolných proti prerezaniu.

Samotné vyrezávanie vzorov sa dá najlepšie naučiť cez ukážku doplnenú návodom. Takéto video s anglickými titulkami si môžete pozrieť na nižšie uvedenom odkaze:

<https://www.faragoszerszam.info/faragoleckek/>

Začneme vyrezávať rovné čiary. Ľahšie sa vyrezávajú kolmo na smer vlákna dreva. Pri rezbe paralelne so smerom rastu dreva sa môže stať, že smer vlákna dreva uberie nôž nejakým smerom. Preto najprv vyrežeme čiary kolmé na smer vlákna dreva a čiary zvierajúce so smerom vlákna uhol 45 stupňov.

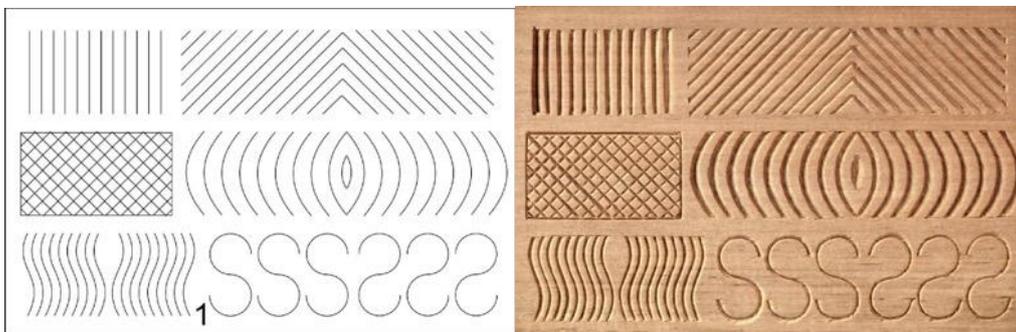
Vzory môžete kresliť aj sami, ale existujú aj šablóny vzorov na stiahnutie od jednoduchých čiar až po veľmi zložité vzory:

<http://www.fafaragas.info/diszito-faragas/>

K dispozícii sú ich predkreslené verzie na mäkkom lipovom dreve, s ktorými môžete hneď začať cvičiť:

<https://www.faragoszerszam.info/termekategoria/farago-leckek/>

Každý, kto má rád vyrezávanie, by mal poznať rôzne systémy symbolov. Vidiecke domy, múzeá, výstavy a knihy poskytujú veľkú pomoc pri rozširovaní našej zbierky vzoriek. Pokojne si prezerať diela, otočte knihy a samozrejme používajte svoj rezbársky nôž.

Výroba vtáčích búdok

Hoci mnohé z našich pôvodných vtákov majú hniezdny životný štýl, väčšina druhov vtákov si nedokáže vytvoriť vlastné hniezda. V lese s prirodzeným nenarušeným ekosystémom sú opustené hniezda ďateľov domovom okrem iného aj menším spevavcom so zobákom, ktorý nie je určený na dlabanie hniezdiska. Vďaka svojim mohutným klinovitým zobákom si ďatle počas zháňania potravy a odchovu mláďat vytvárajú niekoľko hniezd: hniezdnu dutinu a tie neskôr slúžia pre menšie či väčšie hniezda vytvorené pri hľadaní škodcov dreva (napr. ako biotopy pre iné hniezdne druhy vtákov).

Problém ochrany prírody, ktorý sa vyskytuje tak na sídliskách, ako aj v poľnohospodárskych oblastiach, je, že počet starších stromov s hrúbkou vhodnou na tvorbu hniezd je nízky, klesá alebo už úplne vymizol. Ďateľ lieči choré, starnúce stromy, ktorých sa majitelia úrody snažia čo najskôr zbaviť. V dôsledku toho sa počet ďateľov v blízkosti sídlisk značne znížil, a tým aj počet hniezdných miest.

Veľkú úlohu tu môže zohrať vytváranie a umiestňovanie umelých hniezdísk, čo je skutočne kreatívna aktivita ochrany prírody, skvelá príležitosť na spoločnú prácu, spoznávanie vtákov a výborne zapadá do činnosti Woodcraft centra.

Spôsob výroby hniezdných búdok

Druhy búdok

Existuje veľa nápadov a kreatívnych riešení na výrobu búdok. Typ vtákov, ktoré budú obsadzovať pripravené hniezdo, je determinovaný z technického hľadiska najmä jeho veľkosťou a jeho vletovým otvorom.

Na základe veľkosti a tvaru hniezdísk a vletových otvorov odborníci rozlišujú búdky typu A - B - C - D. Väčšina druhov, ktoré sa na sídliskách vyskytujú najčastejšie (sýkorky, vrabce, čížiky, stehlíky a pod.) zvyčajne uprednostňujú búdky typu B, takže možno budete mať šťastie, že tento typ búdok vyrobíte a umiestnite ako prvý.

Búdka typu A slúži na usídlenie sýkorky belasej a sýkorky močiarnej. Rozmery búdky dokonale reprezentujú prirodzené hniezdo d'atľa, ktoré tieto malé spevavce obývajú po vystáhaní d'atľa.

Búdka typu B je vhodná na usídlenie väčšiny druhov vtákov vyskytujúcich sa v osídliach, a preto je najbežnejším typom búdky, ktorej cieľom je rozmnožiť prirodzené hniezdiská d'atľa veľkého. Z našich spevavcov je to najmä sýkorka čierna, ale môžu sa tam usadiť prakticky všetky druhy sýkoriek. Okrem nich môže v tomto hniezde nájsť domov aj brhlík obyčajný, škorec, krkovička a dudok.

Búdka typu C sa svojím štvorcovým letovým otvorom a plyťou dutinou mierne vymyká, ale to všetko z nej robí ideálne hniezdisko pre vtáky, ktoré hniezdia v medzerách stien alebo v rohoch ríms, ako je napríklad ryšavka obyčajná alebo muchárik sivý.

Búdka typu D je replikou prirodzeného hniezda d'atľa čierneho. Tento typ búdky by mal byť umiestnený v hájoch, ktoré sú na okraji lesa alebo v blízkosti veľkého parku, nakoľko v tejto búdke môžeme očakávať aj sovy obyčajné, sovy ušané, veľa d'atľov, modré holuby, škorce a dudky.

Okrúhly vletový otvor					
Druh búbky	Druh vtáka	Vnútorne rozmery	Hĺbka	Priemer vletového otvoru	Výška umiestnenia
		cm			m
A	Sýkroka močiarna	10 x 10	20-22	2,5-2,8	2-4
	Sýkorka belasá				
B	Sýkorka veľká	12,5 x 12,5	20-25	2,8-3,4	
	Krutihlav obecný				
	Vrabec domový				
	Vrabec poľný				
	Brhlík európsky				
D	Škorec	15 x 15	30-35	6	2-8
	Výr skalný	20 x 20	40-42		1,5-6
	Dudok smardľavý				
	Sova obyčajná	30 x 30	65-70	20	5-8

Štvorcový vletový otvor					
Druh boudky	Druh vtáka	Vnútorne rozmery	Hĺbka	Priemer vletového otvoru	Výška umiestnenia
			cm		
C	Sluka	11 x 11	18	2-8	0,5-1
	Žltouchvost domový	12,5 x 12,5		6	2-5
	Červienka			6	0,5-1,5
	Žltouchvost obyčajný			8	2-5
	Trasochvost			10	1-4
	Kolibřík severský	20 x 15	15-18	4 x 4	1-4
	Sova obyčajná	30 x 30	65-70	20 x 20	5-8

Postup výroby boudky

Boudky by mali byť vždy vyrobené z trvácneho materiálu odolného voči poveternostným vplyvom. Z hľadiska pomeru ceny a úžitkovej hodnoty sa odporúča použiť 2-2,5 cm hrubé borovicové dosky, ktoré je vhodné pretrieť prírodným náterom alebo aj ľanovým olejom. Ak vrch boudky prekryjeme plechom alebo dechtovým plechom, môžeme predĺžiť jej životnosť až o 10-15 rokov! Okrem nich už potrebujeme len skrutky, popruhy a trochu drôtu a stavba môže začať!

Vletový otvor najjednoduchšie vyrobíte dierovačkou, v každom prípade obrúste okraje, aby vlákna neporanili vtákom nôžky! Otvor je vyrezaný v hornej tretine predného panelu. Boudku nikdy nevyrábajte z OSB dosky, alebo akéhokoľvek materiálu, ktorý nie je odolný voči poveternostným vplyvom, pretože jeho spodná časť po krátkom čase zostarne a ľahko by sa mohlo stať, že sa pod stále narastajúcou váhou roztrhne do hĺbky spolu s celým hniezdom rastúcich kurčiat!

Umiestnenie hniezd

Najlepší čas na umiestnenie búdok je jeseň alebo skorá jar. Jesenné mesiace sú vhodnejšie z toho hľadiska, že slúžia aj ako úkryt pre vtáky, keď si v zime hľadajú potravu, takže si zvyknú a je väčšia pravdepodobnosť, že sa budú zdržiavať na lokalite. Ak si vyberieme toto obdobie, mali by sme sa v tomto roku pokúsiť zmapovať zloženie vtáčích druhov, ktoré navštevujú našu lokalitu a žijú v okolí, aby sme búdky mohli konkrétnejšie umiestniť na jeseň.

Pri výbere miesta na búdku vždy dbajte na orientáciu – treba totiž brať do úvahy aj prevládajúci smer vetra. Búdku umiestnite tak, aby jej vletový otvor smeroval na juh alebo na východ, aby do hniezda smeroval prevládajúci severozápadný vietor chrptom. Pevne pripevnite búdku k opornej tyči/stene tak, aby stála rovno alebo sa mierne naklonila dopredu. Voda ľahko stečie do búdky, ktorá sa ohýba dozadu alebo nabok! Hniezdne miesta umiestňujeme vo vzdialenosti 15-20 metrov od seba, aby sa vlastné územie vtákov menej prekrývalo.

Búdky umiestňujeme na chránené, tienisté, ale nie úplne zakryté miesto (napr.: búdku nezakrývať listami).

Búdky je vhodné umiestniť tak, aby boli pre nás dobre viditeľné a dali sa preskúmať. Pozorovanie starostlivosti o mláďatá môže priniesť veľa radosti nielen deťom! Umiestnite ju do výšky cca 6 metrov, na miesto chránené pred mačkami a inými predátormi. Je to špeciálna metóda, ktorá umožňuje aj skúmanie života vtákov, ak búdku navrhne tak,

že jednou z okenných tabúl nášho bytu je zadná stena. V tomto prípade sa dá ľahko a dobre pozorovať život v

hniezde od začiatku až po vyliahnutie mláďat! Ak nám v prvom roku neobsadia búdku, nezúfajte. Vtáky s najväčšou pravdepodobnosťou nenašli dobre pripravené hniezdisko. Prikrmovaním v zime a polievaním v lete im môžeme výrazne pomôcť úspešne stráviť ďalší rok.

Údržba búdok

Je veľmi dôležité, aby bolo možné búdku vyčistiť, preto je vhodné vyrobiť vrch búdky otvárateľný. Počas obdobia hniezdenia sa oplatí skontrolovať búdku niekoľkokrát. Opatrne môžeme nadvihnúť veko búdky a s istotou nahliadnuť do nej - pokojnými pohybmi nerušíme mláďatá ani vtáčika sediaceho na hniezde. Obhliadka slúži nielen na posúdenie, aký druh vtáka sa usadil v búde, ale vieme zabezpečiť aj vyčistenie búdky ihneď po vyletení mláďat. Čím skôr opustené hniezdo odstránime, tým lepšie,

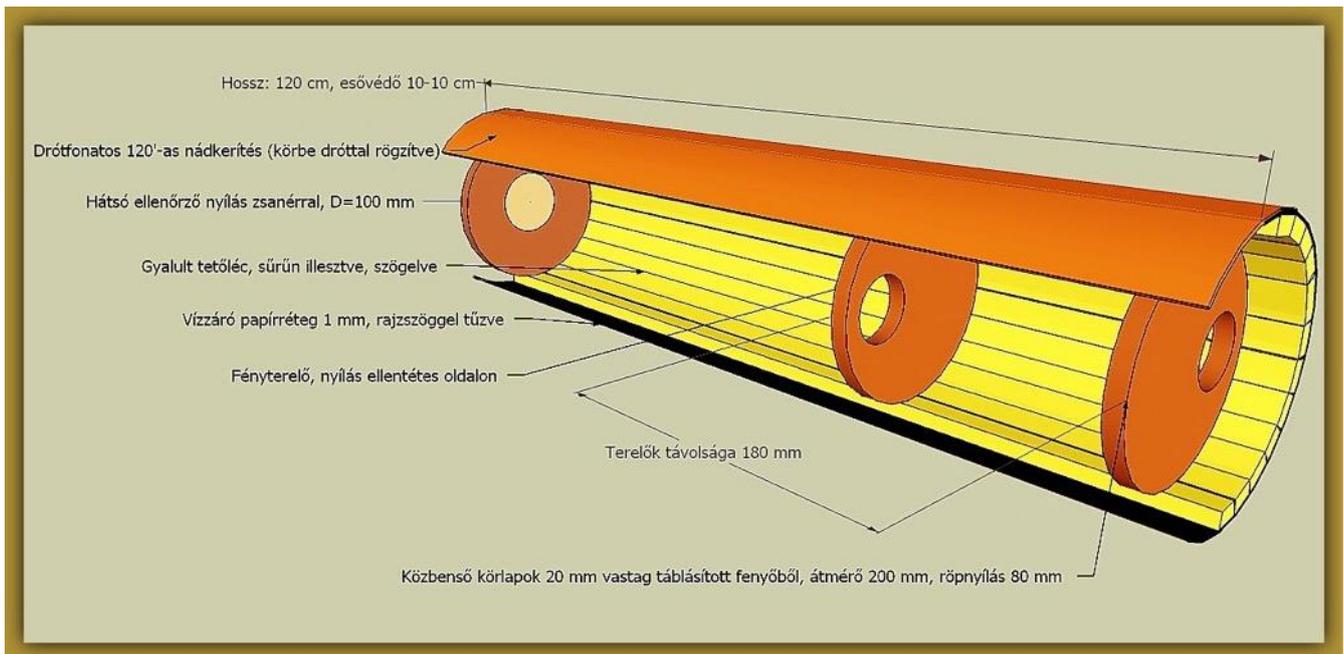

aby sa v dutine neusádzali choroboplodné zárodky a zimujúce vtáky už môžu v zime využívať noru ako úkryt.

Vytvorenie búdky pre kuvika

Tí, ktorí majú šikvné ruky, si môžu vyskúšať aj výrobu búdky pre kuvika. Tento druh vyžaduje valcovité alebo kvádrové hniezdo s veľkým vstupným otvorom (80-85 mm), čo je v dnešnej dobe v prírode veľmi zriedkavé. Jeho dĺžka môže dosiahnuť 100-120 cm, jeho priemer je asi 25 cm. Vstupný otvor je umiestnený len na jednom konci búdky, za ním je aspoň jedna tmavšia stena. Oproti vletovému otvoru zvyčajne umiestňujeme otvárateľnú koncovú dosku na čistenie búdky na jeseň a na krúžkovanie mláďat v období hniezdenia.

Tento typ búdky pre kuvika môže byť namontovaný na strome alebo na boku budovy, pričom sa berú do úvahy nasledujúce aspekty:

- ☑ výška uloženia minimálne 3 metre, najlepšie na jednotlivé staršie stromy so vzácnejším olistením
- ☑ závesná alebo pevná výstuž na vodorovnej bočnej vetve, min. S 3 mm pozinkovaným oceľovým drôtom
- ☑ zatienený, ale jasne viditeľný vstupný otvor smerujúci k potenciálnemu priestoru na kŕmenie alebo odpočinok, ľahko dostupný pre vtáky
- ☑ biotop by mal byť správne mozaikový (kosenie polí, zalesnené pasienky, chovy zvierat)
- ☑ stredné ľudské rušenie

Výroba bpúdky pre netopiere

Lesné stromy využívajú nielen vtáky, ale aj netopiere žijúce v lesoch, takže ich nedostatok ohrozuje aj ich. Hoci sa radi sťahujú aj do umelých vtáčích búdok, môžeme im prospieť výrobou a umiestnením špeciálnej búdky pre netopierov.

Netopierie tyče sú vyrobené z dosiek namontovaných vo vzdialenosti asi 10 cm od seba, bez medzier, sú zospodu otvorené a na vrchnej strane dosky sú pripevnené malé lišty a tkaný drôt, aby sa uľahčilo nastupovanie a udržanie. Podobne ako vtáčie búdky sa dajú umiestniť aj na kmene stromov, konáre alebo steny budov.

Vytváranie netopierích búdok je vynikajúcou príležitosťou dozvedieť sa o živote týchto zvierat a ich užitočnosti, ako aj vyvrátiť povery a mylné predstavy, ktoré s nimi súvisia.

Varenie tradičných ľudových jedál v kotlíku

Guláš. Opražený. S príchutou papriky. To je svätá trojica maďarskej ľudovej kuchyne a práve tejto téme sa venuje naša dobrá praktika, v rámci ktorej absolvujeme krátku gastronomickú exkurziu. Myslím, že sa zhodneme na tom, že spoločné táborové varenie a jedlá môžu byť vrcholom dňa v okolí Woodcraft centra. V divokom, romantickom lesnom prostredí sa v kotlíku pri táboráku dajú pripraviť lahodné jedlá, ktoré označujeme ako tradičné maďarské jedlá, ale čo to vlastne je? Odkiaľ pochádzajú, aká je ich minulé história a súčasný význam a samozrejme to najdôležitejšie pre nás: ako ich môžeme vyrobiť? Tieto otázky budú zodpovedané v nasledujúcom texte.

Najprv si ujasníme rozdiely! V prvom rade pozývame Károly Gundela, slávneho majiteľa budapeštianskej reštaurácie z prvej polovice minulého storočia:

"Guláš je polievkové jedlo s dostatkom šťavy, cibule a papriky, so zemiakmi nakrájanými na kocky a štipkou soli. Prívarok sa robí aj s paprikou, ale tu hrá väčšiu rolu cibuľka nakrájaná nadrobno, šťava je hustá a omáčka - ako, samotné jedlo je porovnateľné s ragú. Paprikáš sa líši od guláša tým, že je vyrobený len z bieleho mäsa zvierat, s kyslou smotanou alebo smotanou zmiešanou s kyslou smotanou, s trochou menšieho množstva cibule a papriky. Môžete tiež povedať, že toto je jemnejšia verzia guláša pripomínajúca dusené."

Majme to na pamäti, a hoci existuje veľa nejasností v súvislosti s pôvodom, viaceré zdroje sa zhodujú, že zrod a šírenie jedla súvisí s pastierskym životom na Veľkých pláňach, ktorého rámcom bol rozsiahly chov zvierat (Nagyunság, Hortobágy a jeho okrajové regióny). Pastieri, ktorí bývali ďaleko od osád, si varili sami a na to mali takmer jedinou nádobu na varenie, hrniec. Priniesli chlieb, slaninu, korenie, mäso bolo samozrejmosťou. Až do 90. rokov 18. storočia to bolo typické hovädzie mäso, keďže na pastvinách sa choval najmä uhorský sivý dobytok. Vtedy sa už vo veľkom objavovali aj ovce a pastieri ich mäso prirodzene jedli. V začiatkoch sa jedlo bez prílohy, len s chlebom a mäso sa napichovalo na ražni alebo možno lyžičkou.

Keďže chov dobytky poskytoval príjem viacerým vrstvám spoločnosti, ktoré prichádzali do priameho kontaktu s pastiermi (majitelia pôdy alebo ich zástupcovia, obchodníci, bohatí roľníci), je možné, že sa s týmto ľahko pripraviteľným, ale chutným pokrmom zoznámili už v ranom veku. S prihliadnutím na jednoduchosť jeho prípravy a životné podmienky pastierov si možno predstaviť, že koncom 18. storočia, v čase jeho prvej dochovanej písomnej zmienky, bola existencia gulášu (duseného, paprikového) ako druhu jedla potvrdená už mnoho storočí. Zlom v jeho histórii priniesol výskyt papriky v Maďarsku, ktorá bola v začiatkoch považovaná za vyslovene „sedliacku“ koreninu. Podľa iných názorov hovädzie mäso s mimoriadne vysokou trhovou hodnotou v žiadnom prípade nemohlo byť každodenným jedlom gulášu, ani ho nemožno považovať za typické púštne jedlo, ale skôr za jedlo vynájdené v mestských reštauráciách (Pešť, Viedeň), v r. 19. storočie. z druhej polovice storočia.

Nech sa to môže zdať akokoľvek zvláštne, fakt, že guláš (ako aj dusené a paprikáš) sa stal národným jedlom, úzko súvisel s reformným úsilím Józsefa II. Vládca svojou politikou silne ohrozoval právne samostatné postavenie Uhorska, keďže ho chcel zlúčiť do jednotného cisárskeho správneho systému zdieľaného s Rakúskom a Českom. Okrem ochrany maďarského jazyka a návratu maďarského odevu do módy si šľachta v obave o svoje privilégia myslela, že jedlo, ktoré zdôrazňuje jednotu a individualitu maďarského ľudu, nájde v jednoduchom pastierskom jedle z Veľkých nížin. Dôvodov na jeho výber bolo viacero. Jeho zvláštny vzhľad (paprika mu dala krásnu, individuálnu farbu), jeho sláva, ktorú dosiahol prostredníctvom cestovateľov a vojakov, na ľudí veľmi zapôsobila, ale hlavný dôvod bol celkom iný. Guláš bol považovaný za pravé maďarské jedlo, pretože pochádzal z časti Veľkej nížiny (Nagykunság, Hortobágy a jeho okrajové oblasti), ktorá bola najmenej zasiahnutá „germanizáciou“, ktorá je typická pre Zadunajsko. Takéto jedlo by sa na stole uhorskej šľachty sotva našlo, preto sa zvolilo pastierske jedlo.

Napriek svojmu statusu národného jedla guláš v skutočnosti nepatril medzi vysoko postavené jedlá na šľachtických a meštianskych stoloch. Bolo považované za striktné pánske jedlo, ktoré nie je dostatočne elegantné na to, aby sa podávalo ženským hosťom. Medzi roľníkmi sa však do 30. rokov 19. storočia rozrástol z každodenného pastierskeho jedla na svadobný pokrm, čo je zaujímavé, po prvý raz v tých častiach krajiny, kde guláš (dusený, paprikový) nebol pôvodný. Tento proces prebiehal pomalšie v jeho hlavnej distribučnej oblasti, na Veľkých pláňach, kde bol guláš, dusené a paprika známe ako pastierske jedlo. Len guláš s paprikou sa vyšvihol do hodnosti sviatočného jedla. Rýchlo sa však stal súčasťou každodenných sedliackych jedál, keďže podľa dobového opisu sa kurací paprikáš vyrobený z hydiny považoval za každodenné jedlo.

Aj keď sa dá guláš pripraviť z akéhokoľvek mäsa, dnes sa za dusené mäso považuje iba červené mäso, väčšinou hovädzie, ovčie, bravčové a divina (jeleň, srnec, diviak).

Maďarská kuchyňa vytvorila chuťovú kompozíciu z troch typických ingrediencií, kvalitného bravčového tuku, červenej cibule bohatej na chuť, vôňu a esenciálny olej a mletej červenej papriky, vďaka čomu sú naše dusené jedlá neporovnateľné a veľmi chutné.

Vôňa, chuť, farba a koreniate účinky papriky, ktorá je podstatou maďarského guláša, sú ovplyvnené nielen druhom papriky, ale aj spôsobom sušenia a mletia, a preto je jej gastronomické využitie veľmi rôznorodé. Jej aróma a farba

najlepšie vynikne, keď sa vloží do horúcej masti alebo oleja, pretože jej arómy a farbivá sa takto najdokonalejšie rozpustia.

Pri príprave paprikášu sa cibuľa v hrnci udusí na tuku. Potom hrniec odstavíme z ohňa a pridáme mletú papriku. Je to potrebné, pretože paprika dáva svoju chuť a farbu najlepšie v tuku, ale môže horieť a zhorknúť. Potom pridáme mäso a na tomto paprikovom a cibuľovom základe opekáme, kým nezbelie. Potom sa zaleje trochou vody a na miernom ohni podusí. Chuť papriky a cibule sa tak do mäsa takmer „začlení“ a pod vrstvou tuku je jednotná hustá šťava. Na výrobu paprikášu sa môže použiť akýkoľvek druh mäsa a vo všeobecnosti platí, že čím mladšie zviera, tým menej vody treba pridať. Keď je paprika hotová, pribudnú samé kostnaté, veľmi žuvacie kúsky, ktoré už splnili svoju povinnosť, t.j. pridali svoju chuť a šťavu do papriky, mali by byť z misky vynechané.

Nuž, na teóriu to možno bude stačiť a situácia nie je istá, že sa stala zrozumiteľnejšou, ale poďme sa zamerať viac na chute a na naše praktické úlohy, tu je recept na všetky tri chody.

Príprava gulášu

1. Na oleji speníme cibuľu, opečieme na nej mäso, pridáme mletú červenú papriku a podlejeme vodou.
2. Mrkvu, repu a korenie nakrájame na malé kúsky a ochutíme prísadami.
3. Asi po 1 hodine pridajte na kocky nakrájané zemiaky.
4. Potom, keď zemiaky zmäkli (asi po 1,5 hodine), pridáme fazuľu z konzervy spolu s jej šťavou, necháme ešte 5-10 minút a je hotovo. Samozrejme kontrolujeme aj mäkkosť mäsa, ak nie je upečené, necháme na ohni.

Príprava trvá asi dve hodiny po príprave.

Guláš

Ingrediencie pre 4 osoby:

- 40 dkg bravčového stehna
- 4 kusy zemiakov
- 1 stredná hlava červenej cibule
- 1 lyžička papriky
- 1 štipka mletého kmínu
- 2 bobkové listy
- 2 malé mrkvy
- 1 malá repa
- 1 kus zeleru
- 1 kus papriky
- 1 polievková lyžica gulášového krému
- 1 polievková lyžica cesnakového krému
- 1 lyžička feferónkového krému
- 240 g lúpaných bôbov
- 1 lyžička soli
- 1 lyžička korenia
- 1 čajová lyžička korenia
- 2 polievkové lyžice slnečnicového oleja
- 2,5 l vody

Guláš z bravčového kolena

Z kolienka odrežte prebytočný tuk a nežiadúce kože. Zvyšné časti kože starostlivo preskúmajte, aby ste sa uistili, že na nich nie sú žiadne zvyšky srsti. (Je to dosť časovo náročná operácia.)

Kolená nakrájame na nie príliš malé, 3 cm kocky.

Cibuľu očistíme, nakrájame na kocky, zelenú papriku pokrájame, paradajku ošúpeme a nakrájame.

Na tuku podusíme cibuľu dosklovita, pridáme mäso a vo vlastnej šťave podusíme asi 20-25 minút a opečieme.

Potom osolíme, pridáme paprikovú smotanu, prispeme mletú papriku, premiešame a rozpustíme v 2 dl vody.

Pridáme zelenú papriku a paradajky a mäso uvaríme do mäkka asi 1 hodinu.

Z času na čas premiešame a vyvarenú vodu po troškách vymieňame za ďalšie 2 dl vody, aby sa nepripálila, lebo vznikne veľmi hustá šťava. Príprava trvá asi dve hodiny.

Recept na guláš z bravčového kolena

Ingrediencie pre 4 osoby:

- 1,1 kg bravčového kolena (vykosteného)
- 25 dkg červenej cibule
- 15 dkg tuku z mangelice
- 1 lyžička soli
- 3 čajové lyžičky papriky
- 1 lyžička feferónkového krému
- 1 lyžička paprikovej smotany (jemná)
- 1 kus zelenej papriky
- 1 kus paradajok

Príprava kuracieho paprikášu

1. Na oleji speníme nadrobno nakrájanú cibuľu, potom odstavíme z ohňa a posypeme červenou paprikou. Zmiešame s cibuľou na oleji, potom takmer hneď zalejeme cca. so 100 ml vody
2. Dáme späť na oheň a keď opäť vrie, prísypeme najemno nakrájanú papriku a paradajky. Keď zelenina zmäkne, podlejeme ešte trochou vody, pridáme soľ, korenie a pridáme kuracie stehná kožou nadol.
3. Nalejte toľko vody, aby ste pokryli stehná. Prikryte a nechajte cca. Varte 20 minút na miernom ohni, potom stehná otočte a varte cca. Varte do úplného varenia za 20 minút.
4. V malej miske zmiešame kyslú smotanu so štiplavou paprikou a múkou (alebo škrobom). Pridajte naberačku duseného mäsa do kyslej smotany, aby ste vyrovnali ostrosť a zabránili zhlukovaniu, keď ju budete liať späť do kotlíka.
5. Ak zahustíme múkou, povaríme ešte 2-3 minúty na miernom ohni, ak zahustíme škrobom, prikryjeme hneď, ako začne hustnúť. Podľa chuti osolíme, okoreníme a určite podávame s knedľou.

Recept na kurací paprikáš

Ingrediencie pre 4 osoby:

- 8 kuracích stehien
- 2 polievkové lyžice slnečnicového oleja
- 1 stredná červená cibuľa
- 1 lyžička papriky
- 500 ml vody (400-600 ml)
- 1 lyžička papriky
- 1 veľký kus paradajky
- 4 strúčiky cesnaku
- soľ podľa chuti
- korenie podľa chuti
- 200 g kyslej smotany
- 1 lyžička feferónkového krému
- 1 lyžica hladkej múky (alebo kukuričného škrobu)

Príprava trvá asi hodinu po príprave. Dobrú chuť!

Osvedčené postupy z Rumunska

Environmentálny program s názvom Mestská príroda pre človeka

Cieľ: Deti získajú znalosti o životnom prostredí a vyvinú a rozmiestnia nástroje v mestskom parku, ktoré pomáhajú prežiť iným bytostiam (ako sú spevavé vtáky, netopiere, hmyz, vodný život).

Poznámka: Každá téma a jej názorné nástroje budú pripravené v rôznych stánkoch, prezentované v malých skupinách, ktoré organizuje tútor. Pripravené náradie bude umiestnené v parku alebo si ho deti odnesú domov.

Uľahčiť kŕmenie a hniezdenie spevavcov v záhrade, parku, dvore, okne, terase

Interaktívny rozhovor o využití spevavcov v našom životnom prostredí: kedy a prečo ich kŕmime? Čo im hrozí?

Stanovisko 1: Výroba kŕmidiel pre vtáky z krabice tetra pak, ich maľovanie a zdobenie.

Uľahčiť kŕmenie a hniezdenie spevavcov v záhrade, parku, dvore, okne, terase

Interaktívny rozhovor o využití spevavcov v našom životnom prostredí: kedy a prečo ich kŕmime? Čo im hrozí?

Kŕmidlá pre vtáky:

Miesto : Mestský park

Skupina : 7-12 ročný

Trvanie : 2 hodiny

Stanovisko 2: Pexeso s vtákmi

https://gutenbergkonyvesbolt.ro/madaras-memoriakartya-teljes-ar-38-lej_288549

Pamät vtákov:

Prítomnosť, využitie a asistencia netopierov v parku, záhrade, podkroviach

Interaktívny rozhovor o výhodách netopierov, faktoroch, ktoré ich ohrozujú, a ich ochrane.

Stanovisko 3: Hra na zručnosti s krabicou Spallanzani. Na ilustráciu toho, ako netopiere navigujú a merajú svoju korisť pomocou ich citlivej echolokačnej schopnosti a ako sa zmestia do malých priestorov. Na ilustráciu priestorového vnímania netopierov treba deťom chytiť medailu z krabičky špagátu, aby sa špagátu nedotkli. (Je možné hrať súťažne: Deti sú rozdelené do 2 tímov. Tím, ktorý dokončí úlohu rýchlejšie, vyhráva, keď každý člen tímu zbiera mincu bez toho, aby sa dotkol povrazov.)

Spallanza box:

Stanovisko 4: Krok za krokom je pohyblivá hra. Škola skákania po zemi s ilustráciami komárov a kvetov. Prítomnosť, využitie a asistencia netopierov v parku, záhrade, podkroviach v každej kocke. Netopiermi chytenými do ruky sa treba dotýkať len komára a šliapať len po kvetoch s včelou pripevnenou k nohe. Deti si zapamätajú, čo žerie netopier a čo žerie včela.

Krmenie netopierov a včiel krok za krokom:

Úloha hmyzu pri opeľovaní

Rozhovor o nenahraditeľnej úlohe a ochrane hmyzu, rizikových faktoroch. Aké postupy môžeme použiť na ich zapojenie do nášho prostredia? Viac o hmyzích hoteloch.

Stanovisko 5 Opeľovanie: Použite jarne farebné kvety a makety hmyzu na vysvetlenie, ako funguje opeľovanie a aký je jeho význam v prírode.

Prezentácia semien kvetov. Predstavujeme rastlinné druhy, ktoré sú nielen krásnymi prvkami kvetinovej záhrady, ale sú vítané aj opeľujúcim hmyzom, nazývame ich „priateľské k hmyzu“.

Stanovisko 6: Pexeso s hmyzom:

https://gutenbergkonyvesbolt.ro/memoriakartya-bogarak-teljes-ar-40-lej_85566v každej kocke.

Rozhovor o nenahraditeľnej úlohe a ochrane hmyzu, rizikových faktoroch. Aké postupy môžeme použiť na ich zapojenie do nášho prostredia? Viac o hmyzích hoteloch.

Stanovi Pomocou cukrovej vody, vaty, nite a misky vyrobíme motýlie napájadlo, ktoré láka motýle.
Miesto na napájanie motýľov: sko č. 7: vytvorenie motýľového napájadla

Stanovisko č. 8: Pokusy na ilustráciu toho, že keď do vody nalejeme olej, žaby sa utopia, pretože dýchajú kožou. Čistiaci prostriedok rozpúšťa tuk z voskového peria vtákov.

Experiment filtra-olej: Voda prechádza cez filter. Môžeme pozorovať, že voda cez ňu preteká bez prekážok. Znečistite filter olejom. Potom porovnajte, ako voda tečie súčasne s čistým filtrom a filtrom znečisteným olejom. Dá sa pozorovať, že voda cez špinavý filter ťažšie prechádza. Ako vzduch na koži žaby, ak sa stane masťou.

Pokus s filtračným olejom: Pokus s čistiacim prostriedkom z vtáčieho peria: Nalejte vtáčie pierko čistou vodou. Pozorujte, ako dobre pierko odpuďzuje voda. Ak sa tuková vrstva z peria odstráni saponátom, perie stratí vodoodpudivý účinok a nasiakne.

Záver: selektívny zber a likvidácia použitého oleja, ekonomické využitie saponátu, udržiavanie čistoty vody.

Experiment vtáčieho peria:

Prechádzka v parku a pozorovanie študovaného javu, prezentované pomôcky: umelý vtáčí červ, krmidlo pre vtáky, brodivce netopierov, hmyzia garáž, život v jazere, opeľovanie v kvitnúcich kríkoch.

Prechádzka v parku: Experiment vtáčieho peria:

Prechádzka v parku.

Seminár " Malého záhradníka "

Spoločenská hra o organickej záhrade

Boér je Alicina stolová hra, ktorá bude pri tejto príležitosti testovaná v experimentálnej fáze.

Partner: Kultúrna asociácia Golden Gate

Cieľom hry je naučiť deti ekologické záhradníctvo v malých záhradách, používanie bylín, metódy šetrné k životnému prostrediu a rozpočtu, ako vyrábať potraviny bez prísad pre zdravý život, ako používať ochranu rastlín a insekticídy, ktoré nie sú zdraviu škodlivé, prípadne aj na kompostovanie.

Veková skupina: 6-12 rokov

Počet hráčov: max 6 (ideálne 4) ľudí

Trvanie: 1-1,5 hodiny.

Popis hry

Každý hráč dostane 6 dolárov na začiatok. Hráči si musia kúpiť malú záhradku a osadiť ju zeleninou a bylinkami nákupom semien v špecializovanom obchode za 6 dolárov. Biozáhrada by mala byť vysadená na princípe pomoci záhradným rastlinám („dobrí susedia-zlí susedia“). Malú záhradku obklopujú bylinky a koreniny, ktoré sa starajú o jej „obyvateľov“. Vedľa záhrady je kôlna, kde je náradie potrebné na starostlivosť o záhradu: rýľ, hrable, postrekovač, kanvica, ale aj rastlinný hnoj zozbieraný zo záhrady alebo ručne vyrobený, zvyšky vaječných škrupín, popol atď. tiež. V kôlni sa zhromažďujú aj prípravky na ochranu rastlín (neemový olej, polyversum) potrebné na bezchemickú výrobu zakúpené v špecializovanom obchode. Počas hry sa stretávame s udalosťami, ktoré sa vyskytujú v každodennom živote malého záhradníka: invázia španielskeho slimáka, ploštice, strata paradajok, žiadny vývin rastlín, krupobitie, vtáky požierajúce úrodu a pod. Účastníci sa snažia napraviť tieto škody a zároveň sa učia, ako na to. V jednom rohu hry hráči varia z toho, čo vyprodukurujú, v druhom rohu sú na trhu, kde môžu predávať prebytočné záhradné plodiny, ktoré vyprodukurujú. V treťom rohu je nemocnica, kde ak niektorý z hráčov ochorie, môže si uvariť bylinkový čaj a nezostane mimo kruhu. Hra začína a postupom času, každý má svoju záhradu. Každý vyrába, varí alebo predáva na trhu. Víťaz, ktorý má vysadenú záhradu, má plný prístrešok a má všetku zeleninu, ktorú vyprodukoval, a má 6 zlatých mincí, aby si to udržal. K vzrušeniu prispieva aj to, že je tu aj koleso šťastia, kde môžete veľa vyhrať.

Remeselnícky seminár v keramickej dielni Sályi

Sályi Kerámia je známa hrnčiarska firma, ktorej hlavným zameraním je výroba hlinených nádob a farieb zmiešaných s prírodnými minerálmi vyrobenými na hrnčiarskom kruhu. Ich výrobky sa vypaľujú v peciach.

V rámci remeselnej dielne si účastníci vyskúšajú vyrobiť a ozdobiť hlinené nádoby vyrobené na hrnčiarskom kruhu.

Hlina doma krok za krokom

Jedným z najobľúbenejších koníčkov je hlina, dokonca aj doma, bez disku a pece, s úspešným, veľkolepým konečným výsledkom. Samozrejme, nemôžeme si hneď veriť, pretože aj keď sa kroky môžu zdať jednoduché, existuje niekoľko pravidiel, ktoré musíme dodržiavať a cvičiť, aby bol konečný výsledok naozaj pekný.

Hlina je stará takmer ako ľudstvo samo. Niet pochýb o tom, že hlina, ako surovina pre predmety dennej potreby alebo ozdobné prvky, je stále obklopená akousi nepolapiteľnou, starodávnou mágiou. Našťastie domáca hlina obohacuje skupinu voľnočasových aktivít, ktoré si nevyžadujú väčšiu finančnú investíciu, prítomnosť špeciálneho náradia z našej strany. Základy keramiky sa dajú ľahko zvládnuť, ale ako sa hovorí, „cvičenie robí majstra“.

Náradie a suroviny na hrnčiarstvo sa dajú zohnať jednak z vlastnej domácnosti, jednak z najbližšej hobby predajne pomerne lacno. Hlavnou surovinou pre voľnočasové aktivity je samozrejme hlina. Hlina sa dá kúpiť v dobrej kvalite v hobby obchode, kde je dostupná v čistenej forme. Zmäkčenie zvládnete jednoducho vlažnou vodou doma.

Okrem kvalitnej hliny budeme potrebovať aj väčší podnos, kde môžeme pracovať, brúsny papier na vybrúsenie už zaschnutého diela a mokrú špongiu a kovové pero.

Ako úplnému začiatočníkovi sa oplatí začať našu hlinenú „kariéru“ s jednoducho vytvoriteľným projektom. Vyrobiť vázu, džbán či soľničku si môžu vyskúšať aj tí, ktorí sú v danej oblasti úplne neskúsení. Odvážnejší (alebo skúsenejší) si môžu skúsiť vyrobiť hlinené prasiatko.

Proces hliny, aspoň počiatočné kroky a potrebné zásoby sú rovnaké pre každý z vyššie uvedených nápadov. Miesto môže byť na samote v našom byte, aj kuchyňa.

Ak je cieľom urobiť vyššie uvedený džbán, začnite prácu prípravou hliny. Zmiešajte trochu hliny s vlažnou vodou a pracujte, kým nebude hladká, ľahko sa miesi, pripravte homogénnu zmes. Ak sme s ňou zmiešali priveľa vody a zdá sa, že sa nám s ňou dobre nepracuje (nemôžeme z nej ľahko vymiesiť guľôčky), necháme ju pár hodín alebo deň zaschnúť, potom miesime znova.

Vezmite si do ruky hrst hliny, vypracujte ju do tvaru knedle a potom prstom vyvrtajte do stredu dieru. Diera by mala byť hlboká, siahajúca takmer po dno knedle. Keď ste s tým hotoví, jemnými krúživými pohybmi stenčujte stenu marinády, kým nedosiahne 6-7 mm. Keď hlina nadobudne tvar hrnca, zarovnajete okraje vlhkou špongiou.

Ak máte chuť, vymasírujte si menšie knedle, ktoré poslúžia ako uchá džbánu. Boky džbán môžeme ešte ozdobiť, ak chceme. Kovové pero v tomto robí dobrú prácu. Operácia je jednoduchá: vyškrabte požadovaný vzor do steny džbánu.

V skutočnosti nie každý má doma postavenú veľkú pec. Hotové dielo v pohode vyschne (asi 4 dni), treba ho však vypáliť pri vysokej teplote. O to môžeme „požiadať“ aj najbližšieho hrnčiara, no nemali by sme byť sklamaní ak odmietne. V domácej rúre si aj pri najvyššej teplote vypálite vlastnoručne vyrobenú panvicu (operácia trvá 6-7 hodín). Ak sa nechcete zaoberať vypaľovaním, bude tovar použiteľný aj po úplnom vysušení za predpokladu, že nebude vystavený vode.

<https://www.hobbijaim.hu/agyagozas-otthon-lepesrol-lepesre/>

Dobré praktiky Slovensko

Indiancraft

Tanečná prikrývka kmeňa Haida, vyrobená z plste a pravých perleťových gombíkov (cena cca 150 EUR za výrobu, hodnota cca 800 EUR :))

Chilkat Tanečná prikrývka kmeňa Kwakwakawakh (Kvakiutl) - totem vlk vyrobené formou "patchwork" cca 2 týždne práce, výroba 50 EUR, hodnota : cca 800 EUR.

Rozety kmeňa "Choctaw" Mississippi, USA. Originály predávané za 30-80 USD. Hodnota týchto replík : 10-15 EUR bez práce, s prácou : 30-40 EUR

Indiánske koráľkovanie

Základy koráľkovania pochádzajú z techník krilovania : rozklepanie urzoních a dikobrazích ostňov na tyčinky a ich prišívanie na odev z bizónnej kože či jelenice. Farby sa používali prírodné : močovina, železité hlinky, uhlie, byliny či rašelina. Po príchode Európanov v 16. storočí sa rýchlo presadili sklenené koráľky, najmä rokajl z českých sklárni. Indiáni rôznych kmeňov jednak použili tradičné geometrické vzory (Lakota, Arapaho, Krí a Šošoni a Čiernonožci) alebo kvetinové vzory často už ovplyvnené Európanmi (Čejeni, Odžibvejci, Ute). V 18-19. storočí sa už objavujú aj patriotské vzory s americkou zástavou...

Ako mi hrdo povedal starý lovec na Stampede v Calgary, kde som navštívil Čiernonožcov v típi mestečku : "koráľkuje iba moja squaw!" To nám však nebráni koráľkovať tiež, že chlopi ...? Aké techniky sa používajú ?

1) Tkanie

Táto technika umožňuje "tkáť" ramenné pásky, náramky ale aj opasky. Potrebujete na to "luk" (loom) alebo tkací rám (viď obr 1 a 2 a 3). Na pevnú silonovú niť (prípadne na syntetickú Nymo či prírodnú šľachu) navlečiete plánovaný vzor koráľok a navlčený rad položíte medzi natiiahnuté vodiace nite. Prevlčíte celý rad koráľok pod a nad natiiahnutou niťou a tým ich (podobne ako vlákno na stave) fixujete na danom mieste. Celý rad sa samozrejme dá posúvať po vodiacich nitiach a zahustiť podobne ako sa tká koberec (obr. 4 a 5.)

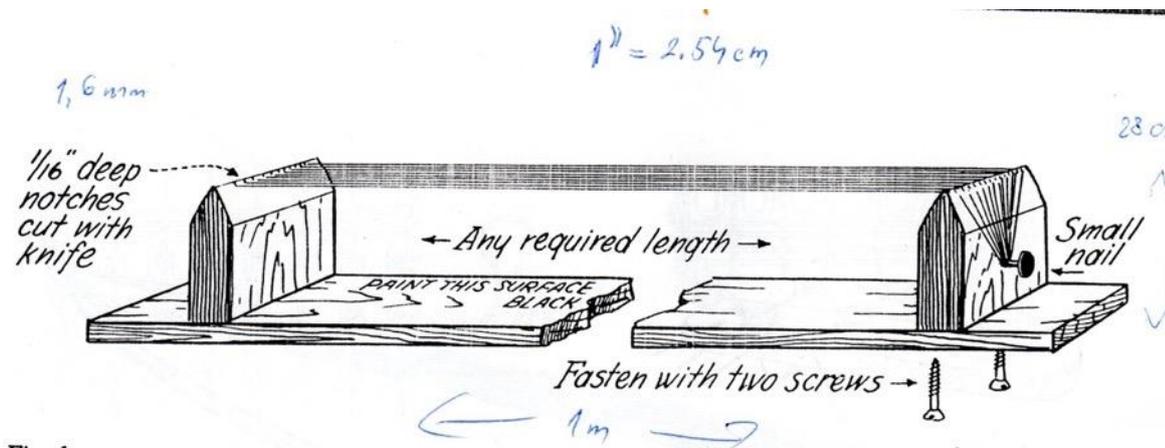

Fig. 1

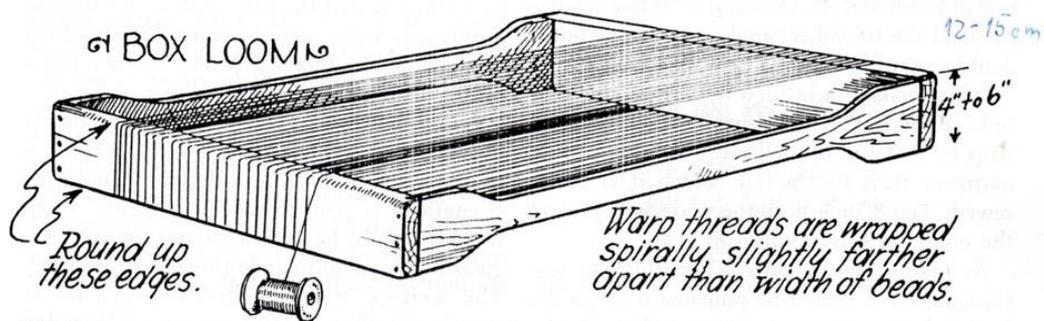

Fig. 2

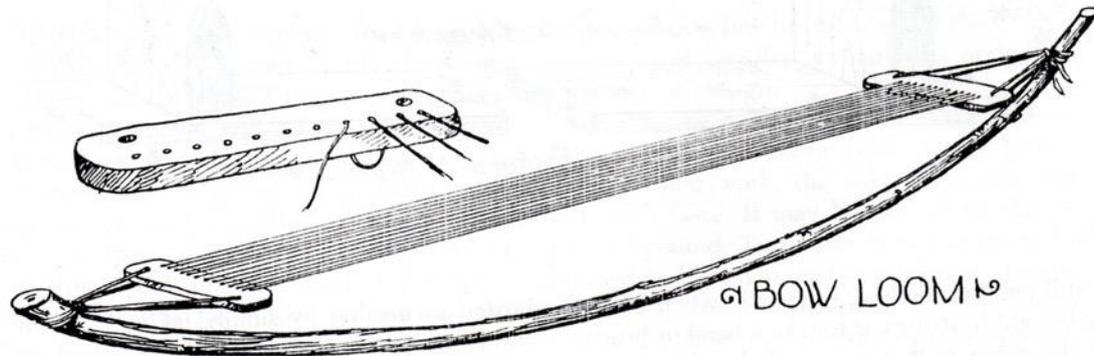

Fig. 3

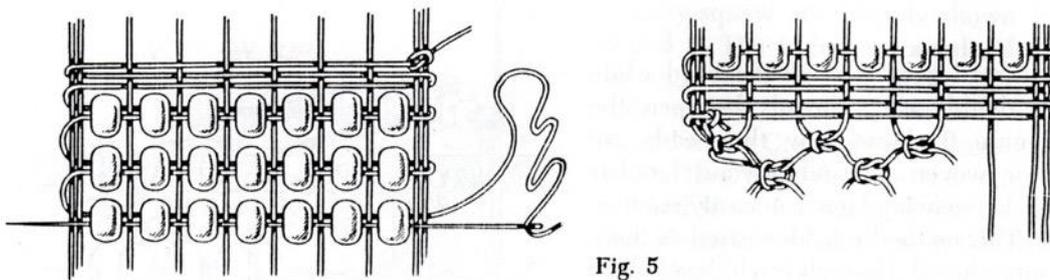

Fig. 5

2) Našívanie

Touto technikou môžete jednoducho navliecť celý rad korálok na ihlu a priamo prišit' na látku (plstený či syntetický filc) či kožu (obr. 8 a 9.) Samozrejme je dobré prišit' o podklad čím väčší počet korálok, nielen na koncoch ako je to na obrázkoch. Celá štruktúra bude pevnejšia a menej zraniteľná voči roztrhnutiu.

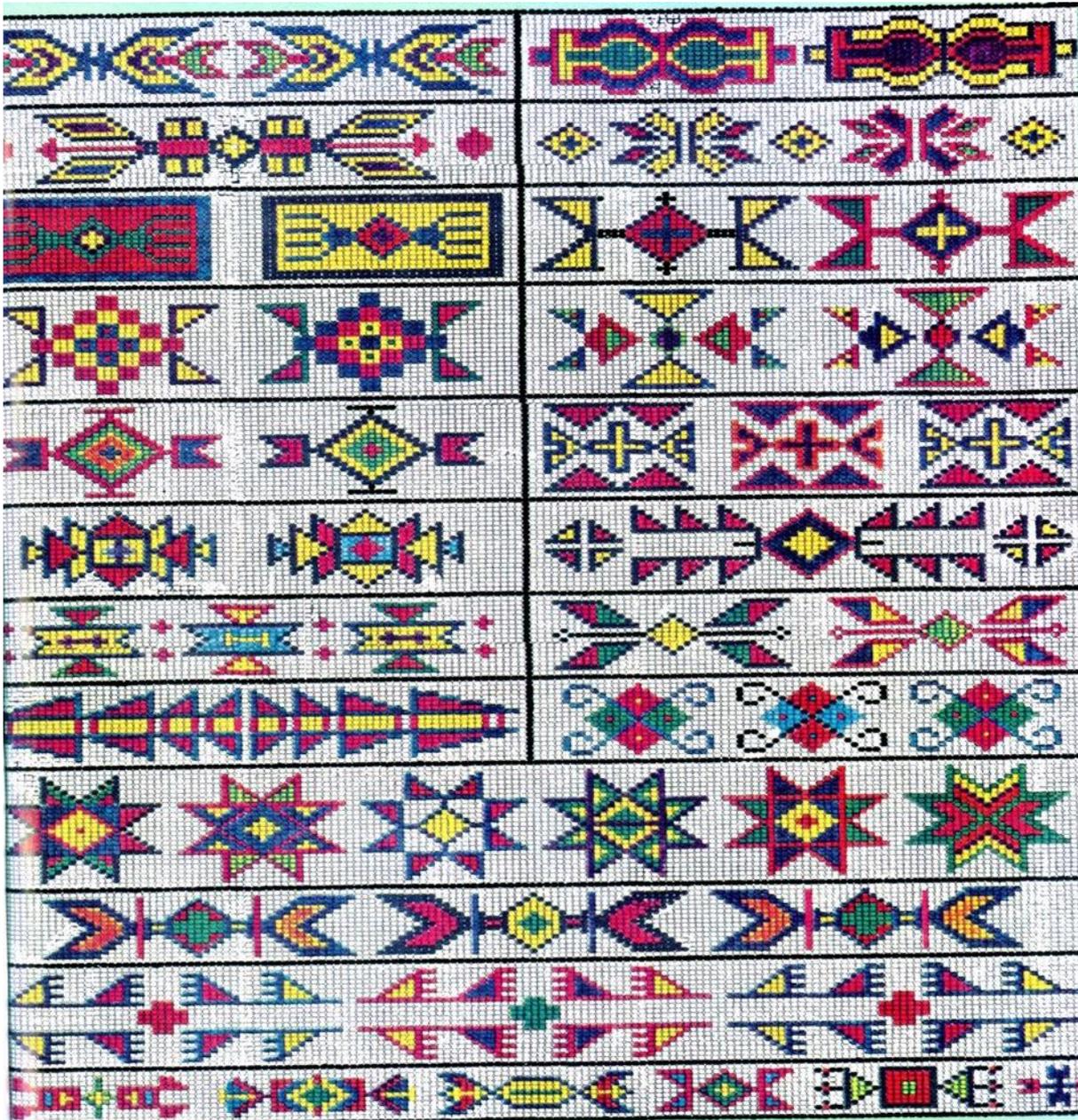

PLATE 4. SIOUX AND CHEYENNE GEOMETRICAL
DESIGNS

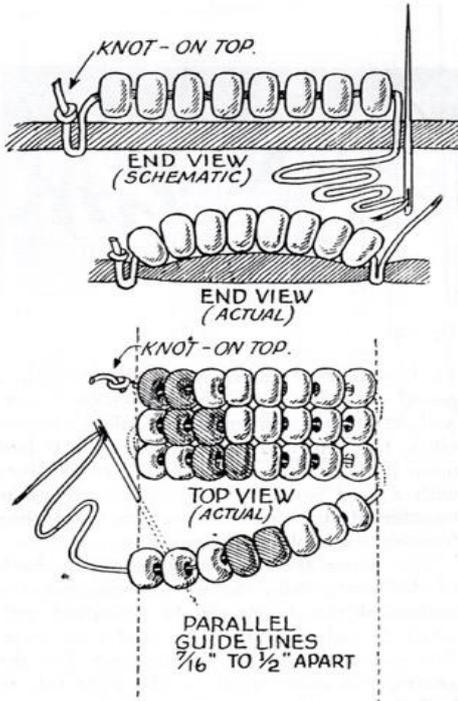

Fig. 9

3) Rozety

Výroba roziet je pomerne jednoduchá, o to však pracnejšia. Výroba jednej rozety (komplet so strapcami a retiazkou) môže trvať aj 10-12 hodín. Na tenkú koráľkovaciu ihlu (s úzkym uchom) navlečieme rad korálok a formou (had zožerie svoj chvost), t.j. prevlečením nite cez posledné 1-2 koráľky uzavrieme kruh a prišijeme k podkladu (obr. 18). Ak následne prišijete každú jednu koráľku ku filcovému podkladu získate súmerné, v jednej rovine pevne prichytené dielo !. Lenivej squaw koráľky z rozety "vyskakujú"...

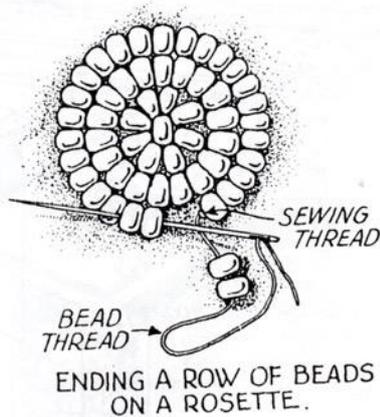
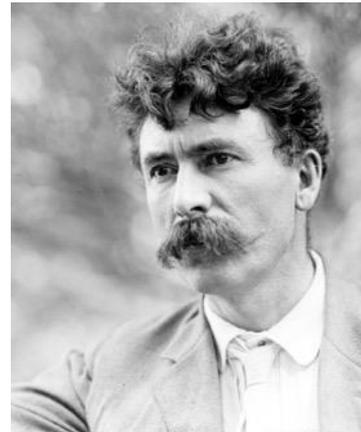

Fig. 18

Woodcraft a Tramping

Časť A) Zakladatelia : Ernest Thompson Seton a woodcraft

Ernest Thompson Seton, známy ako spisovateľ príbehov o zvieratách a náčelník amerických skautov, bol otcom a zástancom ducha woodcraftu.

Ernest Thompson Seton (1860-1946) vyrastal v Toronte (hoci sa narodil v South Shielde, grófstvo Durham, Anglicko). Bol synom staviteľa lodí, ktorý po strate značného množstva peňazí odišiel do Kanady, aby vyskúšal poľnohospodárstvo. Ani v tomto prípade nebol úspešný a tak sa jeho otec zamestnal ako účtovník. Macleod (1983: 6) zaznamenáva, že veľká časť imaginatívneho života Ernesta Thompsona Setona vo veku od desiatich do pätnástich rokov sa sústreďovala v zalesnených roklinách na okraji mesta, „kde si postavil malú chatku a strávil dlhé hodiny štúdiom prírody a fantazírovaním o Indiánoch“. Jeho otec bol panovačný a emocionálne vzdialený - snažil sa odvieť Setona od jeho lásky k prírode na konvenčnejšie kariérne cesty. Seton prešiel pubertou neskoro a trpel sociálnymi hendikepmi, ktoré so sebou prináša pomalý vývoj. Utiekal preto často do prírody pre útechu“ (tamže: 7).

Už v mladom veku sa uňho prejavil značný talent pre maľbu a ilustráciu a tak získal štipendium na Kráľovskej akadémii umení v Londýne. Štipendium sa mu však nepodarilo dokončiť (čiastočne pre zlý zdravotný stav). Jeho dcéra zaznamenáva, že jeho prvá návšteva Spojených štátov bola v decembri 1883. Ernest Thompson Seton odišiel do New Yorku, kde sa stretol s mnohými prírodovedcami, ornitológmi a spisovateľmi. Odvtedy až do konca 80. rokov 19. storočia delil svoj čas medzi Carberry, Toronto a New York - stal sa uznávaným umelcom divokej prírody (Seton-Barber bez dátumu). V roku 1902 napísal prvý zo série článkov, ktorými začalo hnutie Woodcraft (publikované v časopise Ladies Home Journal). V tom istom roku pozval skupinu chlapcov do tábora na svojom pozemku v Connecticute a experimentoval s woodcraftom a kempovaním v indiánskom štýle. Svoje nápady okolo woodcraftu však začal rozvíjať od 80. rokov 19. storočia.

V roku 1910 sa Ernest Thompson Seton stal predsedom zakladajúceho výboru skautov Ameriky (Boy Scouts of America). Ako súčasť svojej angažovanosti napísal prvú príručku (obsahovala materiál z knihy Roberta Baden-Powella Scouting for Boys). Slúžil ako náčelník od roku 1910 do roku 1915. Ako povedala jeho dcéra, „Setonovi sa nepáčili vojenské aspekty skautingu a skautingu ako hnutiu sa zase nepáčil dôraz na tradície Indiánov u Setona. Po prvej svetovej vojne militaristi zvíťazili a Seton odstúpil zo skautingu. V roku 1915 oživil Woodcraft ako koedukovanú organizáciu - Ligu Woodcraftu Ameriky (Woodcraft League of America) - ako koedukačný program otvorený pre deti vo veku od 4 do 94 rokov.

Duchovný odkaz a zásady Woodcraftu : Deväť hlavných princípov woodcraftu

Ernest Thompson Seton v roku 1910 prvýkrát uviedol to, čo považoval za „hlavné princípy“ woodcraftu. Táto verzia bola v roku 1927 vo vydaní "Svitku brezovej kôry" (The Birch Bark Roll)

(1) Toto hnutie je v podstate zamerané na aktívnu rekreáciu.

(2) Život v tábore. Kempovanie je jednoduchý život zredukovaný na skutočnú prax, ako aj vyvrcholenie života v prírode.

(3) Samospráva s vedením dospelých. Kontrola zvonku je zbytočná vec, keď ju môžete získať zvnútra. V rámci možností teda robíme tieto tábory samosprávnymi. Každý riadny člen má preto hlas vo veciach spoločných.

(4) Mágia ohňa. Čo je to tábor bez táboráku? -- žiadny tábor, ale chladné miesto v krajine, kde niektorí ľudia náhodou majú nejaké veci... Táborák... je ústredným centrom všetkého primitívneho bratstva. Neprestaneme používať jeho magické sily.

(5) Ciele Woodcraftu. Uvedomujúc si, že hlavným cieľom vzdelávania je charakter a nie učenosť, hľadali sme také aktivity, ktoré rozvíjajú najlepší charakter, najlepšiu fyzickú kondíciu a ktoré je možné budovať v prírode, čo vyjadrené jedným slovom vedie k človečenstvu.

(6) Ocenenia podľa noriem. Princíp súťaživosti je zodpovedný za mnoho zla. Vidíme to dnes na našich vysokých školách, kde sa vynakladá všetko úsilie na objavenie a rozvoj šampióna, pričom sa zanedbáva veľké množstvo študentov, to znamená, že tí, ktorí potrebujú fyzický rozvoj, nedostanú pomoc tí, ktorí ju nepotrebujú, sú príliš podporovaní. Výsledkom je veľa nezdravosti mnohých druhov. Dalo by sa tomu vyhnúť, keby sme sa snažili priviesť všetkých jednotlivcov k určitému štandardu. V našich nesúťažných testoch nepriateľmi nie sú „tí druhí“, ale čas a priestor, sily prírody. Snažíme sa neznižovať ostatných, ale pozdvihnúť seba. Hoci uplatnenie tohto princípu by ukončilo mnohé zlo, v súčasnosti demoralizuje vysokoškolskú atletiku. Preto sú všetky naše Ocenenia udeľované podľa svetových štandardov. (Ceny nie sú ocenenie.)

(7) Osobné vyznamenanie za osobné úspechy. Láska k sláve je najsilnejším motívom divochov. Od civilizovaného človeka sa očakáva, že nájde vo vyššom princípe svoj hlavný impulz. Ale tí, ktorí veria, že muži našej rasy, nehovoriac o chlapcoch, sú civilizovaní v tomto najvyššom zmysle, by boli veľmi prekvapení, keby boli konfrontovaní s číslami. Napriek tomu ľudská slabosť môže byť dobrým materiálom, s ktorým sa dá pracovať, čeliť faktom takým, aké sú. Všetci majú šancu na slávu prostredníctvom štandardov a my to prezentujeme osobnými dekoráciami, ktoré všetci môžu vidieť, mať a po ktorých túžia.

(8) Hrdinský ideál. Chlapec vo veku desať až pätnásť rokov, podobne ako divoch, je vo svojich ideáloch čisto fyzický. Nevie, či som niekedy stretol chlapca, ktorý by nebol radšej John L. Sullivan ako Darwin alebo Tolstoj. Preto prijímam skutočnosť a snažím sa mať na zreteli ideál, ktorý je fyzický, ale aj čistý, mužný, hrdinský, už známy a vedie s istotou k vyšším metám.

(9) Malebnosť vo všetkom. Tomu by sa mal pripisovať veľmi veľký význam. Pôsobenie malebnosti je magické a o to jemnejšie a neodolateľnejšie, že na prvý pohľad nie je rozumné. Čaro titulov a pestrých kostýmov, krásy v obradoch, frázach, tanci a piesňach sa využíva všetkými spôsobmi.

prevzaté od Ernesta Thompsona Setona (1927) Svitok brezovej kôry. Celé znenie nájdete na: www.inquiry.net/adult_association/seton/bow/9_principles.htm

Ernest Thompson Seton čerpal z myslenia spisovateľov ako G. Stanley Hall, napríklad pomocou svojich myšlienok okolo „rekapitulácie“ ako odôvodnenia pre kempovanie. Podľa Macleoda (1983: 131) prišiel na svoj indiánsky motív z dvoch smerov:

Po prvé, nestaral sa len o zachovanie zdrojov pre ľudskú potrebu, panujúcu formu ochrany, ale aj o ochranu ekologickej rovnováhy prírody vo voľnej prírode. Veril, že americký Indián žil v súlade s týmito rovnovahami, zatiaľ čo biely muž ich zničil. Po druhé, v reakcii na svojho otca Seton vyzdvihol prirodzené pudy; táto predispozícia v kombinácii so záujmom o správanie zvierat ho viedla k tomu, že prijal Hallovu inštinktovú psychológiu a myšlienku chlapčenskej divokosti. Ale namiesto toho, aby Seton videl „divokosť“ len ako priečku na rebríku k civilizácii, ako to urobil Hall, začal si Seton vážiť život Indiánov ako cieľ sám osebe, až kým v roku 1915 nenavrhol Červenú ložu, aby sa muži naučili ducha indiánskeho náboženstva.

Prístup, ktorý navrhol, využíval kempovanie a rôzne ceremónie, hry a ocenenia. Je príznačné, že Ernest Thompson Seton nasledoval zvyčajnú cestu staviteľov postáv tým, že nasledoval kázanie konvenčnej morálky. Rozhodujúce je, že všetky funkcie označil za voliteľné a dôrazne hľadel na spolkový život skupiny (pozri vyššie uvedené zásady).

Ernest Thompson Seton urobil významný dojem na Roberta Baden-Powella – a jeho myslenie ovplyvnilo spôsob, akým uvažoval o organizácii a podobe skautingu. V rokoch 1904 a 1906 navštívil Britániu, aby propagoval svoju prácu v oblasti woodcraftu – a neskôr mal tvrdiť, že Baden-Powell mu ukradol „veľa základných myšlienok skautingu“ (Rosenthal 1986: 71). Seton tiež veril, že Baden-Powellovo použitie „Buď pripravený“ „bolo zjavnou prípravou na vojnu, záväzkom, ktorý podľa jeho názoru zdieľala celá skautská organizácia vo svojich aktivitách, rétorike a zásadách neochvejnej poslušnosti voči skautským vodcom“ (op cit.). Stručne povedané, veril, že Baden-Powell zradil ducha woodcraftu. Jeho nápady inšpirovali aj odštiepené skupiny od skautov, ako napríklad Rád rytierov woodcraftu Ernesta Westlaka (založený v roku 1916) a Kibbo Kift Kindred Johna Hargravea (založený v roku 1920). Woodcraft League of America sa rozrástla na približne 5000 členov – ale „organizačná laxnosť a možno aj výstrednosť Setonových myšlienok bránili trvalému rastu“ (Macleod 1989: 239).

Ďalšie čítanie a referencie

Macleod, DI (1983) Budovanie charakteru v americkom chlapcovi. Skauti, YMCA a ich predchodcovia, Madison: Wisconsin University Press.

Rosenthal, M. (1986) Továrň na charakter. Baden-Powell a počiatky skautského hnutia, Londýn: Collins.

Seton, ET (1903) Dvaja divosi, New York: Grosset a Dunlap (1911 edn.).

Seton, ET (1906) Svitok brezovej kôry . The Birch Bark Roll of the Woodcraft Indians: obsahujúci ich ústavu, zákony a skutky, New York: Doubleday, Page and Co. Online (verzia z roku 1927): http://www.inquiry.net/adult_association/seton/birch_bark_roll/index.htm

Seton, ET (1948) Cesta umelca- prírodovedca (Trail of an Artist-Naturalist. Autobiografia Ernesta Thompsona Setona, New York.

Seton, ET (1949) To najlepšie od Ernesta Thompsona Setona / vybral W. Kay Robinson, Londýn: Hodder a Stoughton.

Seton-Barber, D. Krátka biografija Ernesta Thompsona Setona, Inštitút Ernesta Thompsona Setona, <http://www.etsetoninstitute.org/BIOBYDEE.HTM>, prístupná 12. júna 2002.

Wadland, JH (1978) Ernest Thompson Seton: Človek a príroda v progresívnej ére 1880-1915, New York. Odkazy

Inštitút Ernesta Thompsona Setona: užitočná zbierka materiálov o Setone a Woodcrafte.

Seton bol prvým priekopníkom modernej školy písania beletrie o zvieratách, jeho najobľúbenejším dielom je *Divoké zvieratá, ktoré poznám* (1898), ktoré obsahuje príbeh o zabití vlka Loba. Neskôr sa zapojil do literárnej debaty známej ako polemika o falšovaní prírody po tom, čo John Burroughs v roku 1903 publikoval článok v *Atlantic Monthly*, v ktorom útočil na autorov sentimentálnych zvieracích príbehov. Kontroverzia trvala štyri roky a zahŕňala významné americké environmentálne a politické osobnosti tej doby, vrátane prezidenta Theodora Roosevelta.[6]

V roku 1931 sa stal občanom Spojených štátov amerických. Seton bol spojený s umeleckou a literárnou komunitou v Santa Fe v polovici 30. a začiatkom 40. rokov 20. storočia, ktorá zahŕňala skupinu umelcov a autorov vrátane autora a umelca Alfreda Moranga, sochára a hrnčiara Clema Hulla, maliara Georgia O'Keeffe, maliara Randalla Daveyho, maliar Raymond Jonson, vedúci skupiny Transcendental Painters Group, a umelec Eliseo Rodriguez.[7]

Zomrel v Seton Village na severe Nového Mexika vo veku osemdesiatšesť rokov. Seton bol spoplnený v Albuquerque. V roku 1960, na počesť jeho 100. narodenín a 350. výročia Santa Fe, jeho dcéra Dee a jeho vnuk Seton Cottier (syn Anye) rozprášili popol nad Seton Village z lietadla.[8]

Na ranči Philmont Scout sa nachádza Seton Memorial Library and Museum. Na hrade Seton v Santa Fe, ktorý Seton postavil ako svoje posledné bydlisko, sa nachádzali mnohé z jeho ďalších predmetov. Zrub Seton v roku 2005 vyhorel; našťastie všetky umelecké diela, rukopisy, knihy atď. boli uložené do skladu skôr, ako sa mala začať renovácia.[9]

Akadémia pre lásku k učeniu, vzdelávacia organizácia v Santa Fe, získala zrub Seton a jeho obsah v roku 2003. Nové Academy Center, ktoré sa otvorí v roku 2010, bude zahŕňať galériu a archívy s umeleckými dielami a inými materiálmi ako súčasť Seton Legacy. Projekt Seton Legacy Project zorganizoval veľkú výstavu o Setonovom otvorení v Historickom múzeu v Novom Mexiku 23. mája 2010. Výstavu bude sprevádzať katalóg s názvom Ernest Thompson Seton, život a odkaz umelca a ochrancu prírody od Davida L. Witt.

Časť B) Zakladatelia : Lord Baden-Powell a skauting

Lord Robert Baden-Powell (22. februára 1857 – 8. januára 1941) bol vojak, spisovateľ a zakladateľ svetového skautingu. Bol šiestym z ôsmich synov spomedzi desiatich detí. Jeho otec pôsobil ako savilovský profesor geometrie na Oxfordskej univerzite a zomrel, keď mal Robert iba tri roky. Jeho prvým úvodom do skautských zručností bolo prenasledovanie a varenie ulovených zvierat a vyhýbanie sa učiteľom v blízkych lesoch, ktoré boli pre školu, ktorú navštevoval, prísne zakázané. Tiež hral na klavíri a husliach, bol talentovaným umelcom s určitým nadaním a mal rád herectvo. Prázdniny zvyčajne trávil na jachtárskych alebo kanoistických výpravách so svojimi bratmi.

Baden-Powell slúžil v britskej armáde od roku 1876 do roku 1910 v Indii a Afrike. V roku 1899, počas druhej búrskej vojny v Južnej Afrike, Baden-Powell úspešne bránil mesto pri obliehaní Mafekingu. Búrska armáda s viac ako 8 000 mužmi ho a jeho jednotky obkľúčila. Aj keď bola posádka v úplnej presile, odolávala obliehaniu 217 dní a veľa z toho možno pripísať niektorým prefíkaným vojenským podvodom zavedeným na príkaz Baden-Powella ako veliteľa posádky. V dôsledku toho sa Baden-Powell stal doma národným hrdinom.

Po návrate domov Baden-Powell zistil, že jeho vojenský výcvikový manuál „Nástroje pre skauting“ sa stal niečo ako bestsellerom a používali ho učitelia a mládežnícke organizácie. Po stretnutí so zakladateľom Brigád chlapcov (Boys' Brigade) Sira Williama Smitha sa Baden-Powell rozhodol prepísať Aids to Scouting tak, aby vyhovovali mladým čitateľom, a v roku 1907, aby otestoval niektoré zo svojich myšlienok usporiadal tábor na ostrove Brownsea pre 22 chlapcov zo zmiešaného sociálneho prostredia. Tento tábor sa považuje za začiatok skautského hnutia.

Skauting pre chlapcov („Scouting for Boys“) bol následne vydaný v roku 1908 v šiestich častiach. Chlapci spontánne vytvorili skautské oddiely a skautské hnutie sa začalo rapídne šíriť. stalo sa najskôr národnou a čoskoro medzinárodnou posadnutosťou.

Hoci mohol pokračovať vo vojenskej kariére, Baden-Powell sa v roku 1910 rozhodol odísť z armády na radu kráľa Edwarda VII., ktorý navrhol, že by mohol lepšie slúžiť svojej krajine propagáciou skautingu.

Baden-Powell pod svojim vedením priniesol skauting mládeži celého sveta a svetové skautské hnutie rástlo. Do konca roku 1910 bolo v Anglicku vyše 100 000 skautov. V roku 1922 bolo viac ako milión skautov v 32 krajinách a do roku 1939; počet skautov vzrástol na viac ako 3,3 milióna. Baden-Bowell sa stal patrične známym ako „náčelník skautov sveta“.

Časť C) Tramping : Unikátne (ne)hnutie Československa

Trampovanie (iné názvy: **tramping**, hovorovo **tramp**, slangovo **čunder**; osoba, ktorá trampuje sa volá **tramp** alebo slangovo **čundrák**) je v širšom zmysle rekreačné táborenie v prírode (pôvodne v divočine), obyčajne spojené s pešou turistikou.^[1] V užšom zmysle ide o spôsob trávenia voľného času, ktorý je inšpirovaný westernovými filmami a knihami^[2], hnutím **skautov**^[3] a **woodcraftom**^[4] Vyskytuje sa

napríklad v Česku, na Slovensku, v Austrálii a na Novom Zélande (tam pod názvom *tramping*).

Celkom osobitý je tramping na územiach bývalého Česko-Slovenska. Český tramping je podľa mnohých názorov hnutie, ktoré nemá v dejinách európskych národov obdobu. Z niektorých zdrojov možno zistiť, že sa tramské hnutie objavilo aj v iných krajinách. V tomto prípade však nejde o tramping, ale iba o rôzne formy voľného túlania, pobytu v prírode, založené na zásadách či pravidlách iných hnutí, z ktorých tramping nesporne vychádzal.^[3]

Trampovanie sa vyvíjalo od začiatku 20. storočia v bývalom Česko-Slovensku, najprv v Česku a potom aj na Slovensku. Zahŕňa najmä **táborenie** v prírode, často bez **stanu**, len v **spacích vakoch** ustlaných často pri **ohni**. Môže byť spojené s pešou **turistikou**, prípadne s **autostopom**. Priaznivci trampingu na výlety vyrážajú často na ľahko, vo väčšine prípadov len so spacím vakom a nožom a lyžicou, **jedlo** si často zaobstarávajú z okolitej prírody. Významnou charakteristikou hnutia je tramská hudba, ktorá sa žánrovo prekrýva s folkom a susedí s country. Typické býva aj oblečenie, ktoré sa podobá buď štýlu westernového odievania, alebo preberá maskáče či iné prvky z výstroje vojakov.

Slovo "tramp"

Prví trampí sa začali objavovať v období **prvej svetovej vojny**. Boli to starší skauti (roveri), ktorým prestal vyhovovať prísny poriadok **skautskej** organizácie, ale mali vzťah k prírode a romantike. Názov tramp sa zatiaľ ešte nepoužíval. Hovorilo sa im divokí skauti.^[5]

Pojem tramp pochádza z angličtiny a používal sa v Amerike ako označenie pre tuláka, alebo sezónneho robotníka, často človeka nerešpektujúceho všeobecne zaužívané **konvencie** okolitej spoločnosti, či osobu pohybujúcu sa na okraji spoločnosti a vyhýbajúcu sa zaužívaným spoločenským uznaniám a povinnosťami. Bežne išlo o osobu bez majetku či spoločenského postavenia.

Pojem „tramp“ vstúpil do češtiny pravdepodobne prevzatím tohoto termínu z dobových prekladov románov Jacka Londona začiatkom minulého storočia. Všeobecne sa ako zdroj pre tento pojem uvádza **Londonov** román Cesta (The Road). Ďalšou inspiráciou boli dobové knihy a filmy tematicky čerpajúce z prostredia Divokého západu, napríklad romány Karla Maya, Zane Greya, Jacka Shaefera, **R. L. Stevensona**, a rôznych iných prekladov, prevažne amerických autorov.

Trampovanie sa označuje aj slangovým výrazom **čunder** resp. **čundrák**, z pôvodne nemeckého „tschundern“ – „túlať sa“. Pojem „čundrák“ bolo pôvodne pomerne hanlivé označenie, neskôr svoj hanlivý význam stratil a zľudovel.

Vznik a vývin

Tramping je výrazne spoločenský fenomén, typický a charakteristický pre české a slovenské mestské a priemyselné aglomerácie po vzniku samostatného Česko-Slovenska. Tramping vždy priťahoval najmä obyvateľov miest s technickou orientáciou v zmysle vzdelania či zamestnania.^[6] Označuje neorganizované hnutie, ktorého jadrom sú prevažne tínedžeri. Tramping ako hnutie im umožňuje realizovať svoje predstavy o živote. Napĺňa klasické túžby mladých ľudí po romantike, dobrodružstve, vzťahoch založených na priateľstve a vzájomnej dôvere malých skupín, po jednoduchom, zrozumiteľnom a prírodnom spôsobe života, ktorý si môžu dospievajúci tínedžeri, inak zväzovaní **konvenciami** mestskej spoločnosti, vytvárať podľa svojich predstáv.

Prví trampovia bývali zvyčajne ľudia pochádzajúci z chudobnejších sociálnych vrstiev a nezamestnaní, ktorým tento spôsob života spoločensky vyhovoval. Neskôr, keď sa hnutie spopularizovalo v širších vrstvách slovenskej spoločnosti, tak sa k trampom pridávali aj tínedžeri zo stredných vrstiev, módne i z vyšších spoločenských vrstiev, tzv. „astrachánskych“.

Meštiakom s autami a s prepychovým pohodlím na výlete sa hovorilo „mastniaci“ (z čes. mastňáci), lebo zostal po nich neporiadok a mastné papiere. Trampi mali naopak úctu k prírode, po ich táboreni nebolo väčšinou ani stopy, lebo všetko po sebe upratali.

Trampi postupne objavovali vtedy ešte neosídlenú prírodu najmä v južnom okolí Prahy, predovšetkým v povodí riek **Vltavy** a **Sázavy**, neskôr aj v povodí rieky **Berounky** či v hlbokých lesoch na **Brdoch** či na ich lesnatom predhorí alebo na hrebeňoch. Tramping sa neskôr rozšíril v menšej či väčšej miere do všetkých kútov bývalého Česko-Slovenska. V povodí Vltavy a Sázavy potom tiež vznikli prvé osady, podľa vzoru osád pri **osídľovaní** Západu. Dobrodružné predstavy a romantická fantázia viedli trampov k vytvoreniu vymysleného, polofiktívneho sveta. Dávali si americké krstné mená napr. Harry, Betsy, Eddie, Grizzly a Jack. Takisto "premenovávali" miestne zemepisné názvy na Dakota, Hiawatha, Gold River atď.^[7]

Dejiny

Najstaršia známa trampska osada bola založená okolo roku 1918 na **Vltave** v mieste zvanom Svätajánske prúdy, dnes zatopenom pod hladinou Štěchovickej priehradnej nádrže (súčasť **Vltavskej kaskády**). Pôvodne bezmenná skupinka bývalých pražských skautov časom z recesie premenovala miesto, kam jazdili cez víkendy, na „Roaring Camp“ (Tábor ŕvavých) podľa českého titulu prekladu poviedky Breta Harta. Neskôr, súčasne s oficiálnym vznikom trampskej osady, bola miesto premenované na "Stratenú nádej".

Predvojnová história trampingu z čias jeho prvopočiatkov je známa vďaka osobnosti Boba Hurikána a jeho knihy *Dějiny trampingu* (1990), popisujúcej niektoré známejšie miesta, kam predvojnoví trampí (hlavne pražskí) jazdili, a osady, ktoré dotyčný autor poznal. Hurikánova kniha je síce pomerne rozsiahla, ale v kontexte je len amatérskym a vcelku emocionálne ladeným popisom doby, niektorých známejších udalostí histórie trampingu a niektorých vybraných faktov, ktoré sú však zaradené do knihy pomerne neorganizovaným spôsobom. Nárok na kompletne a ani odborné hodnotenie hnutia trampingu si však nekladie. Na Slovensku zmapoval dejiny trampingu Zdeno Dočkal v diele "Údolia nestíchlí" (1991).^[8]

Presné dáta z histórie trampingu sú zriedkavé, a pravdepodobne ani nikdy nebudú k dostatočnej dispozícii kvôli neorganizovanosti a regionálnej roztrieštenosti trampskeho hnutia, rovnako aj kvôli jeho filozofii neorganizovanej samostatnosti. Historicky sa odhaduje, že trampingu sa ako hnutia v priebehu posledných cca 100 rokov počas jeho doterajšej existencie na území Česko-Slovenska aktívne zúčastnilo niekoľko sto tisíc osôb z celkovo asi piatich po sebe nasledujúcich generácií. Počet jednotlivých trampských skupín (trampske partie a osady), ktoré sa dobovo venovali aktivitám trampingu, je v celom

priebehu tejto doby odhadovaný na cca 30 až 40 tisíc (niektoré odhady hovoria až o osemdesiatich tisícoch).

Charakteristika

Tramping sa týka určitého životného názoru a je zameraný na nekonzumný životný štýl. Trampské hnutie je primárne založené na priateľstve či kamarátstve, prirodzenom **humanizme**, elementárnej úcte k druhému človeku, láske a úcte k prírode, rovnako ako aj na úcte ku slobode každého človeka. Z lesnej múdrosti, resp. z woodcraftu, tramping neformálne preberá zákony a zásady, ktoré ako prvý sformuloval americký spisovateľ **Ernest Thompson Seton**. Vonkajšie atribúty trampingu sa menia, ale spomenuté základy a zásady sú nemenné a platné sú dodnes.

Trampi sa združujú do tzv. trampských osád (skratka T.O. alebo zriedkavejšie S.T.O. – spojené trampské osady). Tie majú obvykle svoju pevnú základňu (flek) aj s vybudovanými chatkami, prístreškami, mimodomovým sedením a táboriskom. Trampská osada má okrem svojho originálneho názvu (tj mala svoje neoficiálne nezameniteľné meno) často tiež svojho šerifa a vlajku, po vojne k týmto základným atribútom pribudli aj domovenky na rukávoch búnd a košieľ. „Predpísané“ umiestnenie domovenky bolo na ľavom rukáve, pol stopy pod ramenným švom košeľe či bundy. Na domovenke bola skratka TO (trampská osada). V trampských osadách trávajú trampovia spolu s priateľmi svoj voľný čas. Ich stretnutie sa slangovo označuje ako slezina. Väčšie stretnutie trampov, často z rôznych osád, sa nazýva potlach. Potlaxy sa väčšinou usporiadávajú pri výročiach osád.

Veľkou skupinou trampov bývali tiež trampovia samotári, tí mali skratku TS (tramp samotár) a svoje, spravidla anglické meno. Keď tramp samotár narazil počas svojej vandrovky na trampskú osadu, mohol sa k nim pridať. Bol väčšinou priateľsky uvítaný, pobudol s nimi ako dlho chcel, a potom šiel ďalej svojou cestou – charakteristickou bola kamarátska voľnosť kedy nikto nikoho neobmedzoval.

Pre širokú spoločnosť sú trampí populárni najmä vďaka svojej hudbe či pesničkárstvu. Trampská hudba čerpá z viacerých žánrov. Romantické predstavy o americkom divokom západe, kovbojstve, zálesáctve a traperstve prirodzene uľahčujú prijímanie americkej **country**. Kultúra amerického beatnictva prenáša do trampskej hudby **folkové** vnímanie. Amerikanizujúce prvky pritom nie sú preberané bezvýhradne. Prispôbujú sa svojším romantickým predstavám trampov, ich prirodzenému ľudovému mysleniu a rodnej reči. Texty trampských piesní sú zložené v drvivej väčšine v rodnom jazyku trampov (prevažne čeština, veľmi málo v slovenčine) a takmer neexistuje potreba spievať či skladať v anglickom jazyku.

Takmer v každej trampskej osade sa pri táborovom ohni hralo na gitaru a spievalo. **Gitara** bola úplne najzákladnejším a takmer nenahraditeľným nástrojom. Až druhotne sa ku gitare pripájali **basa, husle, dobro, bendžo** či **ústna harmonika**. Jednotlivé trampské osady mávali často svoje osadné kapely a spevácke zbory, ktoré sa pýšili svojimi vlastnými osadnými piesňami. Mnohé z nich boli veľmi úspešné. Piesne, ktoré sa spočiatku šírili len ústnym podaním, boli neskôr často vstrebané žánrom komerčnej či populárnej hudby. Mnohé z nich neskôr takmer alebo úplne zľudovali (zo starých songov môžeme vymenovať napr. pieseň Eduarda Ingríše „Clivo hučí Niagara (1931)“ či pôvodnú trampskú hymnu „Vlajka“. Z tých novších je to potom pieseň „Rosa na kolejičkách“ od Wabiho Daňka či Wabi Ryvolova pieseň „Bedna od whisky“ a mnohé iné ďalšie). Dokumentované najstaršou trampskou piesňou je „San Caroline“, ktorej autorom je František Hvízdálek. Ide o český text na hudobný motív anglického tradicionálov. Pieseň vyšla prvýkrát tlačou v nakladateľstve Fr. Kovařík v roku 1917.

Podstatnou a veľmi dôležitou vlastnosťou trampingu bolo a stále je, že nebol nikdy pevne **organizovaný** a všetky pokusy o organizovanosť alebo komercializáciu väčšinou zlyhali. Trampovia sa úmyselne

nechceli akokoľvek organizovať, pretože vopred vedeli, ako by to dopadlo: Organizáciu by uchvátil štát, ten by začal predpisovať, čo sa má a nemá robiť, a to by znamenalo koniec atmosféry slobody. Hoci žiadne zákony ani pravidlá nikdy **neboli spísané** a ani dohodnuté, napriek tomu sú uznávané a dodržiavané väčšinou ľuďmi, ktorí sa k trampingu hlásia. Napríklad oheň bol pre mnohých trampov do tej miery "posvätný", že by ho ani za daždivého počasia nezapaľovali napr. benzínom – mohli by sa v očiach ostatných kamarátov znemožniť. Iným príkladom nepísaného pravidla je, že keď sa večer sedelo pri táboráku, neexistovalo, aby do ohňa priateľstva niekto hodil ohorok cigarety, lebo by to bola pre ostatných trampov priamo urážka.

Tramping ako spoločenský fenomén

Český tramping je zaujímavý príklad ranej mládežníckej subkultúry, ktorá je porovnateľná s povojnovými subkultúrami a ktorá prežila do dneška, hoci boli jej účastníci často prenasledovaní, najmä počas komunistického režimu.^[9] Ako **slobodomyselné** občianske ľudové hnutie mal tramping (spolu s oboma príbuznými hnutiami skautingom a lesnou múdrosťou) v obdobiach totalitných vlád neľahkú pozíciu. Všetky tieto hnutia boli **totalitárnymi** režimami často dosť nevyberavým spôsobom potlačované a uzurpované. V praxi sa to prejavovalo rôzne: Počas socializmu to boli kontroly **StB** na staniciach, búranie trampských chatiek, rozháňanie trampských potlachov verejnou bezpečnosťou, páranie domoveniek z rukávov na bundách a košeliach, zákazy skautskej činnosti, násilné obsadzovanie skautských klubovní, krádeže kroník atd. Tramping existoval počas celého obdobia socializmu ako protikultúra voči vládnucej kultúre socializmu.^[10] Hoci skautov a trampov nemal rád komunistický režim, rovnako v minulosti nevyhovoval ani nacistickému režimu. Veľká slobodomyselnosť, voľnosť, neformálnosť, obdiv k západnej kultúre, dôraz na jednoduché ľudské bratstvo a humanizmus, politický liberalizmus, láska a úcta k prírode a mnohé iné prejavy týchto hnutí – vždy tu išlo o spoločenské javy a spôsoby uvažovania, ktoré totalitným systémom nikdy príliš nevyhovovali a neboli im po chuti.

V dnešnej dobe sú časté názory, že klasický tramping, tak ako ho poznáme z dejín 20. storočia, je už definitívne prekonanou minulosťou a že je tak de facto mŕtvym hnutím. Diskusia na túto tému prebieha v súčasnosti stále a závery sú stále otvorené. Záležitosť stále nie je dodnes plne a uspokojivo vysvetlená. Veľký spoločenský pohyb a zmeny, ktoré nastali po udalostiach z **novembra 1989** poznamenali nepochybne aj trampské hnutie. Isté však je, že všetky tri príbuzné hnutia (t. j. tramping, skauting a lesná múdrosť) našli svoje moderné myšlienkové ekvivalenty v mnohých iných občianskych hnutiach a iniciatívach zameraných napr. na ochranu prírody a krajiny, na ekológiu či na ochranu pamiatok a životného prostredia a pod. Možno aj vidieť, že aj mnohé súčasné moderné športové odvetvia aktívne uskutočňované v prírode (tzv. „outdoor“ aktivity) majú svoj reálny predobraz v niektorých starších formách trampského či skautského športovania a pobytu v prírode. Stále živé je najmä vodáctvo, pešia či lyžiarska turistika, táborenie v prírode, **horolezectvo**, **jazdectvo** a ďalšie športové či **rekreačné** aktivity.

Divoké obdobie

Výpravy do prírody a víkendové dobrodružstvo si nachádzajú obľubu u čím ďalej tým väčšieho množstva ľudí, a tak sa tvorí čoraz viac skupín "kamarátov", ktorí spolu vyrážajú obdivovať krásy našej krajiny. Verejnosť často tieto prvé trampy označovala ako "divokých skautov", pretože na rozdiel od klasických skautov odmietali organizovanú spoločnosť, aj keď v mnohom zdieľali rovnaké hodnoty. Často tak na túto tému narážame na najrôznejšie karikatúry a vtipy. Skauti narážajú a odsudzujú "morálnu rozvolnenosť" trampov, trampovia zase organizované "vojáčkovanie" skautov. Aj napriek možnej nevraživosti bolo množstvo trampov členmi skautských oddielov a **samotní skauti neskôr často utekali k otvorenejšiemu a slobodnejšiemu trampovaniu**.

V 20. rokoch 20. storočia bol jedným z **najväčších propagátorov trampingu Bob Hurikán (vlastným menom Josef Peterka)**. Pomáhal zakladať jedny z prvých osád na rieke Sázave. Práve vďaka nemu sa zachovalo množstvo materiálov a informácií o počiatkoch trampingu. Je autorom knihy **Dejiny trampingu**, kam zaznamenal jeho rozvoj, až na nepriateľské trampské osady, ktoré vo svojich spisoch nespomenul,

a tak upadli do zabudnutia. Ďalším zdrojom informácií o trampských osadách boli ich kroniky, kam sa zaznamenávali všetky dôležité udalosti. Niektoré z osád si svoje kroniky vedú dodnes.

Americký vplyv

Ďalším míľnikom v prerodu trampov do dnešnej podoby, bola doba "kovbojská". Do kinosál sa dostávali **americké filmy** a k dostaniu bolo tiež množstvo **dobrodružnej literatúry z divokého západu**. Množstvo trampov sa tak začalo štylizovať do svojich obľúbených hrdinov, a tak sa začali hojne nosiť kovbojské klobúky, strakaté košele, revolverové puzdrá, kožené topánky a v neposlednom rade tiež **šerifské hviezdy**. Tie sa tiež stali odznakom vedúcich (šerifov) jednotlivých osád. Osady, ktoré boli predtým iba pravidelne navštevovaným miestom, kde bolo možné rozbiť tábor a urobiť oheň, sa začali meniť na prvé zruby a chaty. Provizórne kuchyne a prístrešky pre spánok tak začali nahradzovať plnohodnotné stavby. Trampové objavujú krásy riek samotných, a nielen ich okolia. Veľkú váhu tak u trampov získava tiež vodácky šport.

Hon na trampov

Okolo roku 1927 sa tramping rozmáha po celom území, a tak sa predtým prázdne údolia riek plnia trampmi, ale aj ďalšími ľuďmi, ktorí vyrážajú užívať prírody. **Trampové tak vyrážajú mimo svoje obvyklé stanoviská a hľadajú nové táborisko**. Trampové začínajú vydávať vlastné tlačoviny a osadné časopisy. K trampingu bezpochyby patrí aj šport. V 30. rokoch 20. storočia sa medzi osadami poriadali rôzne turnaje, ktorých sa zúčastnilo nemalo športovcov, pretože aj v ich radoch sa nachádzali aktívni trampovia. Napríklad obľúbený šport **nohejbal vznikol ako úplná novinka práve v prostredí jednej z trampských osád**.

Veľká rana pre všetky trampy prichádza v roku 1931, kedy vchádza do platnosti tzv. **Kubátův zákon**. Jednalo sa o vyhlášku, ktorá defacto zakazovala tramping, takisto zakazovala spoločné táborenie osôb rôzneho pohlavia v stanoch, chatách alebo zruboch. Jediné povolené táborenie bolo táborenie rodinné. Pokuty pre trampov, ktorí vyhlášku nedodržiavali, sa pohybovali medzi 10 až 5000 korunami. **Po vydaní vyhlášky začali trampové protestovať**. Veľkú úlohu tu zohrali trampské časopisy Naše osady, Tramp a Únia trampských osád, ktorých zástupcovia tieto protesty organizovali. Najväčšieho protestu sa potom zúčastnilo neuveriteľných 15 000 trampov. Stíhanie trampov trvalo až do roku 1935, kedy bola **vyhláška Najvyšším súdom zrušená**.

Hudba proti útlaku

Avšak moc dlhú dobu si trampové slobodu užívať nemohli. **Už v 50 rokoch sa začala Štátna bezpečnosť zaujímať o trampy a vykonávala na ich osady a zrazy zátahy**. Počas razíí im zhabala kroniky, či vlajočky, ktoré im boli vrátené až s pádom komunistického režimu. Začiatkom 60. rokov museli znášať šikanovanie a utláčanie od komunistov. Trampové sa ale nevzdali a dostalo sa im podporu napríklad od Ladislava Smoljaka, ktorý sa snažil dostať tramping z tzv. sivej zóny.

Hoci to pre trampov nebolo ľahké obdobie, tak im bolo stále do spevu a začal vznikať modernejší prúd trampskej hudby. Jednou z tvárí, ktorá prispela neraz piesňou do trampskeho repertoáru, bol **Wabi Ryvola**. Pod jeho perom vznikol nespočet piesní, patrí medzi ne napríklad Krajina troch sílnk, Tak už mi moje dievča máva alebo pieseň Zvláštne znamenia, ktorá sa **považuje za nepísanú hymnu českého trampingu**. Po jeho boku bol vždy jeho brat Miky, s ktorým koncertoval a Wabiho piesne od neho **môžeme počuť dodnes**.

Lúče nádeje

S rokom 1970 prišla aj normalizácia, čo prinieslo československým trampom znovu pár lúčov nádeje a malé množstvo ich tak moc vytúženej slobody. Na prelome 70. a 80. rokov sa trampové zblížili s ekologickým hnutím a **začali sa aktívnejšie starať o našu prírodu**. Osady tak začali organizovať hromadné akcie s cieľom upratať v prírode. V týchto rokoch začalo vychádzať pár samizdatových časopisov napr. Toulavec. Časopisy museli vychádzať ilegálne, aj keď sa v nich nič apolitického nepísalo. Vtedajší režim nesúhlasil ani sa slobodomyselnosťou, ktorá bola trampom tak blízka.

Medzi veľkú záľubu trampov patrí aj hudba, ako už bolo zmieňované. Trampové tak začali usporadúvať vlastné hudobné festivaly. **Tým najznámejším je bezpochyby Porta**. Samotná prehliadka vznikla už v roku 1967 v Ústí nad Labem, ale tie najslávnejšie Porty sa konali v rokoch 1988 a 1989. V Plzeňskom areáli sa počas festivalu zišlo až 30 000 ľudí.

Keď sa otvorila Amerika

Roku 1989 padol komunistický režim a s jeho pádom sa trampom otvorili dvere do celého sveta. Mnoho z nich sa konečne dočkalo toľko vytúženej slobody. **Konečne sa mohli rozprchnúť, kam chceli, a nikto im v tom nebránil**. Konečne znova pocítili voľnosť. Mnoho trampov sa toho roku vydalo za hranice, kam sa dlhé roky nemohli pozrieť, pretože ten náš malý československý les, kam sa predtým chodili schovať, už im bol malý.

Trampov za tie roky značne ubudlo, ale aj **v dnešnej dobe sa zakladajú nové trampské osady a záľuba v trampingu sa dedí z generácie na generáciu**. Aj dnes sa organizujú potluchy, síce už nemajú takú vysokú účasť ako predtým, ale o to intenzívnejšia atmosféra tam vládne. Starí trampové na zrazoch rozprávajú, ako začínali s trampingom, aké to bolo, keď spolu medzi osadami súťažili, ako hrial oheň u ich zrubu, ako balili svoju usárnu a ako utekali pred režimom do lesov za slobodou, voľnosťou, kamarátmi a trampingom samotným.

Časť D) Dobrý príklad : Trampské vandre a potlach

Ako vyplýva z vyššie uvedeného trampské (ne)hnutie v podstate formovali tri myšlienkové odkazy : woodcraft, skauting a sloboda. Z woodcraftu si tramping osvojil väčšinu princípov :

- budovanie charakteru a cti
- úctu k mágii ohňa
- úctu k pobytu prírode
- rituály a romantiku
- súťaživosť a ocenenia
- samosprávu, voľnosť a slobodu rozhodovania

Zo skautingu tramping prevzal a pod vplyvom amerického Divokého Západu a romantiky prispôbil: organizovanosť v skupinách, dress kód (oblečenie a výstroj), pripravenosť na nečakané situácie a prežitie v prírode, symboliku.

Trampský vander (čo je za ďalším kopcom... ?)

Cieľom trampských vandrov je v naprostej väčšine prípadov odhalovanie tajomstiev prírody a pobyt pokiaľ možno v divočine a v civilizáciou nezasiahnutých častiach prírody. Na rozdiel od iných prístupov a hnutí nie je obyčajne vander zameraný na športové výkony či jednotlivé športové disciplíny, ale na aktívny a poznávací pobyt v prírode. Tomu sa prispôsobuje cieľ, tempo, výstroj. Tramp si na vander vyberá často značené turistické trasy, ale veľmi skoro z nich zide a skúma okolie. Preto trampské vandre často obsahujú prvky v súčasnosti módnych športov : od skalolezectva, horolezectva cez kaňoning, jaskyniarstvo, vodné športy a plávanie, ale aj jazdectvo. Skúsení trampí sú skutočnými znalcami prírody: poznanie druhov stromov, kríkov, rastlín, húb, flóry a fauny je samozrejým prejavom, pretože ich trampí využívajú pre svoj pobyt, stravovanie, prípravu ohňa či potravy. Na druhej strane po ich pobyte v prírode neostane stopa v podobe odpadkov, spáleného lesa alebo čo i len podložia kde si varili obed.

Táborenie : v naprostej väčšine prípadov trampí uprednostia táborenie vo voľnej prírode. Sú na to pripravení s patričnou výstrojou : stan, hamaka alebo vojenská celta, karimatka, kvalitný spacák, odľahčený riad, nepremokavé a náhradné oblečenie, kvalitná a vhodná obuv.

Nedokázať založiť oheň za akýchkoľvek podmienok sa pokladá za hanbu, veď často je táto zručnosť predpokladom prežitia. S tým súvisí aj pohostinnosť : návštevník, hosť k ohňu je bez výhrad vítaný a zdieľa sa s ním všetko : strava, miesto a príbytok. Do ohňa trampí nehádzu odpadky ani plasty (opeká sa na ňom obed..), pri odchode sa oheň likviduje a ak sa dá miesto kde ešte včera plápolal kompletne maskuje či obnovuje.

Potlach

Potlach je slovo z jazyka kmeňa Nootka v súčasnosti pretavené skôr do slova pow-vow. Potlach je pôvodne darovací ceremoniál, ktorého cieľom bolo a stále je získanie alebo udržanie prestíže. Často sa organizuje pri slávnostiach usporiadaných pri príležitosti narodenia, svatieb, iniciácie, či vztyčovania totemu. U národov severozápadného pobrežia Kanady a USA má potlach stáročnú tradíciu. Zkrátka, kto bol schopný viac darovať tomu narástla viac prestíž.

domovenka

podpisy

Aký je teda tramský potlach? Ak sa držíme Setonovho woodcraftu tak cieľ je ten istý: zvýšenie prestíže tramskej osady alebo tramského samotára. Ako to vyzerá?

Tramské osada, ak sa rozhodne organizovať potlach začne starostlivo plánovať najmä termín. Príprava potlachu trvá aj niekoľko mesiacov, hoci práca na jeho príprave býva najintenzívnejšia krátko (1-2 týždne pred jeho konaním). Ak sú za termín zvolené (obyčajne jarne až letné mesiace, výnimočne počas zimy) osada rozpošle "zvadlá", t.z. pozvánky. Na zvadle je uvedené srdečné pozvanie osady či jednotlivca, miesto a dátum konania, výnimočne aj krátky program alebo čas zapálenia slávnostného ohňa. Zvadlo býva osobné, často býva výslovne napísané, že platí len pre pozvaných. V dnešnej dobe ak osada uverejní oznam o potlachu na sociálnych sieťach, obyčajne sa dočká aj nezvaných alebo nevítaných účastníkov (mastiakov a kovbojčkov). Ak sú pozvaní všetci, je to na zvadle vyložene uvedené. V závislosti od popularity a známosti osady, je možné očakávať 5 alebo aj 300 účastníkov. Súčasné veľké (česko-slovenské potluchy) môžu mať aj 500 a viac účastníkov.

Čo hostitelia pripravujú ?

Potlach organizujúca osada obyčajne dávno pred potlachom začína pripravovať placky - "účastenky a ceny". Tradične bývajú zo šikmo odpílenej haluze či kmeňa brezy o hrúbke cca 5-6 mm. Na účastenky sa používajú konáre a kmienky hrubé do 5cm, na ceny 10 až 25 cm. Obe strany "placky" sa vyhladia hoblívačkou alebo brúsny papierom dohladka. Na čelnú stranu príde motív (obyčajne prírodná scenéria, ale aj tváre, romantické výjavy zo života trampov, Indiánov, traperov a kovbojov. Ak má osada nadaného umelca, výjavy na čelnej strane bývajú hodnotnejšie a vyvolávajú úprimný obdiv a túžbu ceny vyhrať. Účastenky sú rovnaké podľa počtu očakávaných účastníkov, ceny každá originál. Kým na lícovej strane účastenky býva názov hostiteľskej osady, prípadne výročie (ak ide o výročný potlach ku vzniku osady) na rubovú príde dátum a miesto konania. V súčasnej dobe viaceré osady si profesionálne navrhnu grafický dizajn a na placky ich vypáli laser.

Hostiteľská osada ešte pripravuje stožiar na umiestnenie vlajok hosťujúcich osád a jednotlivcov, inštaluje prípadne upravuje vrhací kôl (do zeme zasadený kmeň smreka či jedle), Vyvešuje tabuľu s programom, ak na to má, zriaďuje "saloon" alebo výčap, vystavuje ceny a udržiava pracovný oheň, kde si môžu účastníci navariť či ohriať jedlo (ak nezakladajú vlastný oheň).

Ak tramská osada má stály flek / táborisko tak obyčajne pozostáva z ohniska (pracovného a obradného), z rôznych táborových stavieb (sediská, lavice, stôl, táboriská na stany, provizórneho alebo stáleho

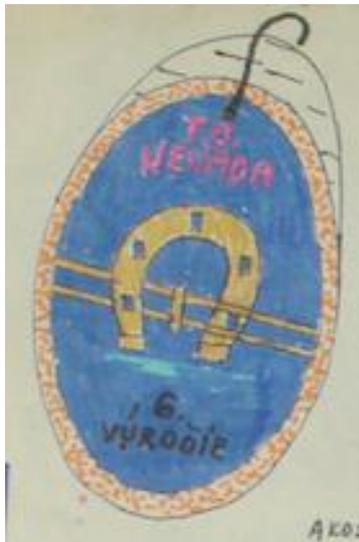
prístrešku (chajdy), z udržiavaného zdroja vody, pri väčších a často navštevovaných flekoch sa buduje a udržiava aj suchý záchod - latrina.

Prestíž osady sa zvyšuje ak na fleku je postavený totem. Tradícia pochádza opäť zo zvyklostí severozápadných kmeňov Ameriky (najmä Haida, Tlingit, Salish, Kwak-waka-wakh,), ktoré si z kmeňov žltého a červeného cédra vyrezávali domové, ceremoniálne, memoriálne a posmrtné totémy. Čím väčší a bohatšie vyrezávaný totem, tým väčšia prestíž.

Trampské totémy boli často inšpirované slovanskými modlami (Svantovít, Perún, Moréna), neskôr trampskou symbolikou (informácie o osade, jej hodnotách, nápadoch). Súčasné totémy preberajú viac pôvodnú klanovú symboliku severozápadných kmeňov a na totemoch sa objavujú totemové klanové zvieratá (medveď, vlk, bobor, havran, vták ohnivák, orka, veleryba).

S cenami súvisia súťaže. Tradičné trampské súťaže sa rozdeľujú na denné a večerné, k ohňu. Medzi najbežnejšie denné patrí "zálesácky viacboj", obyčajne pozostávajúci z hodu sekerou /tomahawkom, z hodu nožom a často z hodu oštepom (na cieľ). Menej bežne sa pridáva lasovanie, lukostreľba, vzduchovka, pištoľ, prak, či hod polenom alebo v jednom prípade buldozerovým pásom... :)

Zálesácky viacboj dopĺňujú úsmevné alebo aj náročnejšie súťaže (rôzne párové záporenia, ale aj tanec medzi kládami, opičie dráhy na spôsob Tarzaniád, ale aj poznávacie súťaže - rozoznávanie stromov, húb, semien stromov, rôzne behy, bojové hry či plavecké a šplhacie súťaže). Fantázii sa medze nekladú, čím náročnejšia súťaž, tým väčšia prestíž a samozrejme krajšia cena.

Pozvaní účastníci obyčajne hosťiteľskej osade prinášajú všeobecné (trampské) alebo osobné dary. Najčastejšie to býva placka, ale často aj remeselné výrobky od vyrezávaných totémov, kožených váčkov a tašiek, puzdier, až po cennejšie a hodnotnejšie veci akou je výstroj : nože, tomahawky, sekery, lasá prípadne alkoholické nápoje.

Účastníci obyčajne táboria v blízkom okolí potlachoviska na vyhradených miestach alebo podľa svojej vôle kde len chcú. Ak sú pri potlachovisku udržiavané "fleky" / táboriská s udržiavaným ohniskom, využívajú sa tie. U týchto nebýva povinnosť likvidovať ohnisko, ale platí zásada - nenechávať za sebou žiaden odpad, fľaše, plechovky, alobalmi z grilovania zahádzané ohnisko. Ak sa tramp rozhodne využívať najbližší oheň, prispeje k jeho udržiavaniu - obyčajne nazbiera a donesie raždie alebo aj väčšie polená či kusy suchého dreva.

Medzi ďalšie úlohy hostiteľskej osady býva príprava slávnostného ohňa. Ten máva tvar vyplnenej pagody (zriedka pyramídy) s ponechanými otvormi pre zapaľovanie. Pre udržiavanie ohňa počas celej noci je potrebné pripraviť aj slušnú zásobu klád - dreva na prikladanie. Oheň sa tradične zapaľuje fakľami vyrobenými z prírodného materiálu (bežne brezová kôra alebo smrekové vetvičky poliate či vyplnené zmesou vosku a živice). Benzín a priemyselné ropné produkty sú úplne vylúčené.

Okolo slávnostného ohňa je vytvorený ochranný kruh a druhý vonkajší kruh "čistoty", ktoré vymedzujú priestor do ktorého (po jeho uzatvorení šerifom danej osady alebo organizátorom) má prístup iba "pekelník" či "ohnivec" teda osoba, ktorá sa o oheň do jeho zhasnutia či vymedzeného času stará. Do slávnostného ohňa a kruhu čistoty už nik nesmie nič vhadzovať ani kruh prekračovať (ani nedopatrením). K zapaľovaniu ohňa sa zvoláva rytmickým búšením na bubon, prípadne na kmeň dreva. Organizátor, po zhromaždení účastníkov volá "Volám oheň"! Na toto volanie prichádzajú obyčajne 4 prípadne 5 fakľonosiči (touto roľou poctení účastníci potlachu) a podľa ceremónie woodcraftu (lesnej múdrosti) zapaľujú buďto štyri malé ohníčky po stranách veľkej pagody a veľkú pagodu alebo ak sú len štyria tak buďto ohníčky a následne samotný slávnostný oheň z jeho štyroch strán. Pre ceremóniu zapaľovania sa používajú skrátaná, rozšírená alebo plná verzia zapaľovania ohňa podľa woodcraftu :

KRÁTKA FORMA:

1. Buď čistý, silný a vždy ochraňuj prírodu.
2. Hovor pravdu, buď pokorný, hraj čestne podľa pravidiel.
3. Buď odvážny, mlčanlivý a počúvaj.
4. Buď láskavý, ochotne pomáhaj, ži radostne.

ROZŠÍRENÉ ZNENIE:

● TOTO JE SVETLO KRÁSY:

1. Buď čistý, ty sám aj miesto, kde žiješ.
2. Rozumej svojmu telu a maj k nemu úctu. Je chrámom ducha.
3. Buď priateľom všetkých neškodných tvorov. Chráň stromy a kvety, obzvlášť dávaj pozor na oheň v lese a v meste.

● TOTO JE SVETLO PRAVDY:

1. Čestné slovo je sväté.
2. Hraj poctivo. Falošná hra je to isté ako zrada.
3. Buď pokorný. Uctievaj Veľkého Ducha (Boha) a rešpektuj vieru iných.

● TOTO JE SVETLO SILY:

1. Buď odvážny. Odvaha patrí k najvznešenejším vlastnostiam.
2. Mlč, keď rozprávajú starší a vzdaj im úctu aj inak.
3. Buď poslušný. Poslušnosť je základná povinnosť na ceste lesnej múdrosti.

● TOTO JE SVETLO LÁSKY:

1. Buď láskavý. Urob aspoň jeden dobrý skutok denne.
2. Ochotne pomáhaj druhým. Rob svoje povinnosti.
3. Buď veselý. Raduj sa z toho, že žiješ.

ÚPLNÉ ZNENIE:

• TOTO JE SVETLO KRÁSY. VYŽARUJÚ Z NEHO TIETO TRI LÚČE:

1. Buď čistý, ty sám aj miesto, kde žiješ. Neexistuje dokonalá krása bez čistoty tela, duše a konania. Telo je posvätným chrámom ducha, uctievaj preto svoje telo. Čistota prospieva predovšetkým tebe, potom ľuďom okolo teba. A tí, ktorí zachovávajú tento zákon, skutočne slúžia svojej zemi.

2. Buď silný. Rozumej svojmu telu a maj k nemu úctu. Je to chrám ducha, a ak nie je zdravé, nemôže byť silné ani krásne.

3. Ochráňuj všetky neškodné tvory pre radosť, ktorú dáva ich krása. Chráň stromy, kvety a obzvlášť dávaj pozor na oheň v lese i v meste.

• TOTO JE SVETLO PRAVDY. VYŽARUJÚ Z NEHO TIETO TRI LÚČE:

1. Považuj svoje čestné slovo za sväté. To je zákon pravdy a pravda je múdrosť.

2. Hraj poctivo, lebo poctivá hra je pravda a falošná hra znamená zradu.

3. Buď pokorný. Uctievaj Veľkého Ducha (Boha) a rešpektuj vieru iných, lebo nikto nepozná celú pravdu a každý, kto pokorne verí, má právo na našu úctu.

• TOTO JE SVETLO SILY. VYŽARUJÚ Z NEHO TIETO TRI LÚČE:

1. Buď statočný. Odvaha patrí k najvznešenjším vlastnostiam. Strach je pri koreni každého zla. Neohrozenosť znamená silu.

2. Mlč, keď rozprávajú starší a vzdaj im úctu aj inak. V dobe skúšky je mlčanie ťažšie, než rozprávanie, ale nakoniec býva silnejšie.

3. Buď poslušný. Poslušnosť je základná povinnosť na ceste lesnej múdrosti. Poslušnosť znamená sebaovládanie a to je jadrom zákona.

• TOTO JE SVETLO LÁSKY. VYŽARUJÚ Z NEHO TIETO TRI LÚČE:

1. Buď láskavý. Urob aspoň jednu nezištnú službu denne, aj keby si mal napríklad len rozšíriť štrbinu v miestach, kde vyviera na povrch prameň.

2. Ochotne pomáhaj. Rob svoje povinnosti pre povznášajúci pocit, ktorý dáva služba, lebo človek čerpá zo služby silu.

3. Buď veselý. Raduj sa z toho, že žiješ, lebo každá rozumná radosť, ktorú môžeš získať alebo dať, je nezničiteľný poklad, ktorý sa zdvojnásobí vždy, keď sa oň rozdelíš s iným človekom.

Ak organizátor má prístup k osobe, ktorá dokáže založiť oheň bez použitia moderných prostriedkov (trením drieb) je to veľká prestíž pre danú osadu a pocta pre účastníkov.

Po vzplanutí ohňa (jeho zhasnutie počas zapalovania je veľká blamáž...) sa obyčajne spieva tramská hymna "Vlajka". Text je tu :

1. Vše tane v snách a život kolem ztich jen dole v tmách kol ohně slyšet smích.
Tam srdce všem jen spokojeně zabuší z písniček známých vše jistě vytuší.

Ⓜ: Vlajka vzhůru letí, k radosti svých dětí hned se s mráčky snoubí vlát bude zas
až mladí čas opustí nás.

2. Po létech sám až zabloudíš v ten kraj a staneš tam, kde býval kdys tvůj ráj
vzpomeneš chvil těch, kteréš míval tolik rád tak jako kdysi ozvěnou slyšíš hrát.

Po odznení trampskej hymny, organizátor vyzve pekelníka na uzatvorenie kruhu čistoty a obyčajne požiada o minútu ticha pre zosnulých kamarátov. V súčasnosti sa, pravdepodobne v návale emócií a osobného presadzovania sa do minúty ticha ozývajú hlasy účastníkov : "Ahoj. XY", čím minúta ticha stráca svoj pôvodný význam.

Pri planúcom ohni nasleduje vyhodnotenie denných súťaží alebo alternatívne vyhlásenie súťaží nočných. Najčastejšie podľa stupňa kreativity hostiteľskej osady a jej osadníkov sa vyhlasuje súťaž v speve jednotlivcov a kapiel, zábavné rozprávanie, prípadne náročnejšie a vtipné súťaže vhodné k večernému ohňu. Lepšie situované osady ponúkajú účastníkom čapované pivo a nealkoholické či alkoholické nápoje, v zime dokonca grog, prípade guláš. Piť a jesť by sa nemalo pri slávnostnom ohni, ale na vyhradenom priestranstve. Ak dôjde k porušeniu nepísaných pravidiel, hostiteľská osada zjednáva nápravu a poriadok, neznalým vysvetľuje, nadmerne odvážnych umierňuje a zriedkavé konflikty rieši prípadnými zauchami alebo aj vykázaním z potlachoviska.

Pri náročnejších klimatických podmienkach, zima, dážď môže ohnivec za súhlasu organizátora otvoriť "kruh čistoty" a účastníci môžu vstúpiť až k ochranému kruhu ohňa. Samozrejme naďalej platí "čistota ohňa" a zákaz prikladania účastníkmi, varenia či ohrievania, nedajbože grilovania a tiež vhadzovania akýchkoľvek predmetov vrátane ohorkov z cigariet.

Niekedy, keď už pekelník skončil svoju úlohu udržiavať oheň, môžu účastníci potlachu alebo tí, ktorí zostávajú pri veľkom ohni spať prikladať drevo na oheň. Naďalej však platí zásada, že na obradnom ohni sa nikdy nevarí a ani sa nezalieva .. je možné rozhrabať uhlíky musí však dohorieť.

Potlach obyčajne končí druhý deň. Niekedy ešte bývajú aj súťaže na druhý deň ráno, prípadne krátke túry či vychádzky do okolia. Trampi často donesú na pobavenie seba aj kamarátov všelijaké praktiky, novinky zo sveta a tak o zábavu nebýva núdza. Pri väčších potlachoch bývajú organizované ženské alebo detské súťaže. Mávajú hravú a humornú podobu (beh vo vreci, chodule, párové súboje, "konské" dostihy) ale aj moderné pohybové hry (molekuly, rôzne skladačky, súťaže zručností, sily a vedomostí).

Organizácia trampského potlachu v skratke :

- 1) Zvolajte tím organizátorov
- 2) Zvoľte si vhodný dátum (obyčajne víkend)
- 3) Dohodnite obsah /účel potlachu
- 4) Navrhňte v tíme dizajn účasteniek a cien
- 5) Dohodnite rozdelenie prác
- 6) Navrhňte, pripravte a rozošlite pozvánky
- 7) Vyroberte ceny a účastenky
- 8) Prichystajte drevo na pagodu a prikladanie
- 9) Dohodnite vedúcich súťaží
- 10) Kto bude zapalovať oheň ? Ako ?
- 11) Postavte a vyplňte pagodu ohňa
- 12) Vyroberte 1- 5 faklí na zapálenie ohňa
- 13) Vyroberte a vztýčte stožiar na vlajky
- 14) Opravte /vyroberte totem
- 15) Zorganizujte občerstvenie
- 16) Založte a udržiujte pracovný oheň
- 17) Zabezpečte prístup k pitnej vode pre účastníkov
- 18) Kto bude hrať trampskú hymnu ?
- 19) Rozpíšte a vyveste program
- 20) Zorganizujte popoludňajšie súťaže
- 21) Zvolajte ľudí na zapálenie ohňa (bubnovaním)
- 22) Zapáľte slávnostný oheň
- 23) Menujte "pekelníka" /ohnivca a odovzdajte mu vidlu /tyč na udržiavanie ohňa
- 24) Uzavrte "kruh čistoty"
- 25) Privítajte účastníkov a držte minútu ticha
- 26) Oboznámte návštevníkov s pravidlami
- 27) Vyhláste a zorganizujte večerné súťaže
- 28) Rozdajte účastenky
- 29) Vyhláste výsledky súťaží a rozdajte ceny
- 30) Ak je to potrebné otvorte kruh čistoty